KI NUKSA HA KA JINGIM BA DEI BAN PHIKIR

(Ka Akor Khasi)

Iaringtон Kharkongngor

— 1968 —

SCHOOL SECTION

Reference..... not to be lent out

KI NUKSA HA KA JINGIM BA DEI BAN SHIKIR

(Ka Akor Khasi)

DA U

Iarington Kharkongor

Hapdeng ka miet ba dum tliw-tliw
Kyn-ih u syiar laiwat,
"Ih-Ih," u pah, ka shai ka sngi
Ba sien ka Ri-Khasi.

First Edition

Publised with the financial assistance of the Publication Board, Gauhati, Assam.

S. C. M. S Barabazar.

Rs. 2/-

Ka 'tien Lamphrang

Kum u briew uba im ngi long uba duna nadong shadong. Man ka khyllipmat tang ka bakla bad ka lait ka jet suda. Ym don mano-mano ruh ba lah ban weng ia ki jingduna uwei pat lada ma u da lade hi um patiaw ei-ei ia kata. Don na ki 'riewstad kiba pyrshang ban twad bad shem ia ki jingduna uwei pat. Kane ka jingpyrshang kan ym lah ban wallam ia ka jingjop namar kum ki u nphliew kiba lada shem ia kawei ka tyllong um sa[illegible]hiphew kin mih. Namar kata, dei ka kamram[illegible]i shimet-shimet ban leh ia kane. Ka jingim u briew ka long tang kum ka jaiñ-sopti jot kaba lada ym syrdep ha ka por ba ka la sdang pur ksai kumta kan jot noh thiaw. U briew uba stad shisha ym dei tang ba u pule kot hynrei namar u don kata ka jingshemphang na lade hi. Ban long uba shemphang ym donkam ban da pynshitom ia lade hynrei pyrshang ban sngewthuh tang ia la ki jingduna.

Ki khun ki kti ki sngap ia ka jingsneng bad jingpyni ki kmie ki kpa. Bad ki ruh, ha kawei pat ka liang, ki leh kumjuh. Kumta pateng-la-pateng ka kha kane kaei-kaei. Ka jingsneng ki briew kiba nyngkong eh ka long ba kumno ban im ha la ka sngi. Ka jingsneng ba kynsai tam ka long ban bud ia ki nuksa u longshwa manshwa. Haba ngi lah ban bud ia kaei kaba u longshwa manshwa u la hikai ia ngi ngi lah ban

ong ba ngi long kiba la-shai lym kumta kiba stad ha ka jingdum. "Ki Nuksa ha ka jingim ba dei ban phikir" ia kiba nga la pyrshang ban buh haugne ki long tang ka jingpyrshang ba rit eh. Dang don shibun kiei-kiei kiba u longshwa manshwa u iehnoh dak ba ngi dei ban ïtbniah.

Khatduh iawai, nga dei bau pynpaw haugne la ka jingsngewnguh ia i Babu Frank, i Nonghikai jong nga, ba I la iarap shitom ha kaba pynbeit bad kdew ia ki jingduna, nalor kata, ba I la wad lapmiet lapsngi ban pynioh kyrteng ia kane ka Kitab.

I. Kharkongngor

SHILLONG,
ASSAM.

I have thoroughly read, scrutinised and enjoyed the manuscripts "Ki Nuksa ha ka jingim ba dei ban phikir" (The Models of life to keep an eye on), written by Mr. I. Kharkongngor of Nongkrem and have found that the valuable writings unless they come in print, sooner or later, will be lost sight of in no distant future. The writer, has to the best of his ability, made a fine plausible attempt to glean facts from ancient and modern ways of social living in various phases of Khasi life. Such an attempt really needs an appreciation and encouragement from the reading public as well as from the authorities concerned, to be placed on the list of text-books of Matriculation standard, inasmuch as the language is also rich in idiomatic phrases and apt words of phraseology

Dated Shillong,
The 22nd September, 1964. *Frank M. Pugh.*

Preface

By Dr. Hamlet Bareh, M. A., D. Phil.

I have with great interest gone through this book " KI NUKSA HA KA JINGIM BA DEI BAN PHIKIR" on Khasi ethical lessons *by U Iarington Kharkongngor.*

A spade work was done during the beginning of this century to explore and present the Khasi ethical lessons and ideas by Radhon Singh Berry and Rabon Singh in their publications. They were the earliest Khasi authors who had been instrumental for bringing about the resurgence of letters in the field of Khasi literature through their works. Since then, other authors emulating them, have tried to do something constructive to dig out the Khasi thoughts and ideas. But Mr. Kharkongngor has done more justice to the subject by placing Khasi ethical thoughts and practices more systematically and coherently. The author deserves our heartiest congratulation for his laudable attempts in presenting aspecially this book in a very Khasi style and fashion.

Following in the foot-steps of his enlightened ancestors, Mr. Kharkongngor wrote this book to inspire the present generation with good manners and morals. And from this book, deligent

readers should acquire instructive lessons to grow up in line with the ideal code of behaviour. This book may, therefore, be regarded as one of the best books yet published on Khasi ethics and moral lessons. And we shall expect many more contributions in this subject from other persons in the days to come. The themes which the book offers, have a special bearing particularly in the present day when so many evils have consumed the life of many young people. How many persons have wasted their life and talents and how many have ruined themselves because they have not received adequate moral instructions? We should do more to bring out persons of vision and character from our society.

It is my fervent wish that this book finds out its use in schools, libraries and homes. It will serve best as a supplementary Text-Book for the use of students up to secondary stage.

Dated Shillong,
January 6, 1966.

JINGKHUNG

		Sla
1.	Ka nongrim naduh dangrit	1— 2
2.	Ka dur ban iaieit shipara	2— 5
3.	Ka jinglong basmat ba sting ha la ïing	5— 7
4.	Ka nuksa ban s'iong	7 - 9
5.	Ka akor sar ïing	9—11
6.	Ka rukom burom pyntynneng ia ki paralok	11—12
7.	Kumno bau iaid burom ha la ïing	13—13
8.	Da husiar haba leit kai sha ïing ki briew	14—15
9.	Ka akor ba iabeh ha ka shitom shijot jong kiwei	15—16
10.	Ka jingsngewrit	16—20
11.	Ka jingsngewmeng	21 - 22
12.	Ka jingiaishah bad iaineh	22—24
13	Ka rukom Iakhalai U Khasi	24—31
14.	Ka bam U Khasi	31—33
15.	Ka akor bamja ki nongrep Khasi	33—35
16.	Ka por bam ha la ïing ...	35—37
17.	Ka nuksa bamja kaba bha	37—38
18.	Ka Sha	38—42
19.	Ka nuksa dih sha kaba bha	42—43

20. Ka rukom burom paralok ha ka bam ka dih 43— 44
21. U Duma .... 45— 49
22. Ka Kïad .. .. 49— 56
23. Ki aiñ ban kren .... 56— 62
24. Ka ding .... 62— 64
Kumno ban sumar bad pyndonkam ia
(a) U Jingpruid .... 64— 66
(b) U kseh .... 66— 67
(k) Ka Dieng .... 67— 68
(d) Ka Umphniang sharak .... 68— 70
25. Ka kam leit khwai .... 70— 71
26. Ka kam beh mrad .... 72— 73
27. U kwai bad u tympew 73 77
28. Ka buit ialur samla U Khasi .... 77— 84
29. Ka rukom ai jait U Khasi .... 84— 88
30. Ka rukom shongkha shongman U Khasi 88— 89
31. Kaba kheiñ sang .... 89— 94
32. Ka rukom kheiñ para- .... 94 — 97
arkmie, parakha, bad bakha U Khasi
33. Kaba iashongkha bad ka kur ka jait u kpa 97—100
34. Ka por ban shongkha .... 100—104

KA NONGRIM NADUH DANGRIT

Ia ki briew la kha ha ka akor bad ka burom bajanai. Namar kata, naduh dangrit dei ban pynmlien ia ka akor kaba bha. Ki khynnah shisha kim tip kano ka akor kaba bha bad kano ka basniew. Kim pat sugewthuh ia ka shitom ka shijot, ka duh ka ioh, teng teng wat ia la ka ïing ruh ki klet noh haba ki ioh ialeh kai bad kiwei pat ki ki para-khynnah Ki kham im-sngi eh tang ha ka kam ialeh kai lehthod bad la ki lok khynnah ha madan bad ynda ki la sngewthngan ki sa kynmaw ïing pat. Ka dei ka kam-ram ki kmie ki kpa ban kit khlieh ia la ki khun. Ka sniew bad ka bha ki khun ka shong eh ha ka jingsneng jong ki kmie ki kpa Ki dei ban sharai bad hikai ia ki ia ka rukom im kaba bha naduh dangrit khnang ba kin san kin roi ha ka longbriew hadien habud. Haba dang khynnah ka jingsniew samsia bad ki buit-poh baroh kiba don hapoh dohnud jong ki ki plar lut. Dei ha kum kine ki ryta ba dang lah ban pynbha bad ban lape ia kiba sohkhrut sohkhret ha ki khynnah na ka jinglong mangkariang. Ki kmie ki kpa kim dei ban aili ne ai-lynti ia la ki khun ban pyrsad lyer sniew ne kren sang iano-iano. Kane ka jingmlien kan kharoi ynda la san bad kan pynbyrthit ruh ia kiwei pat. Ka kam umdum bad shang makia jong ki khynnah ka thad khiew-dieng ia la ka ung baroh kawei bad ka pynkieng klong ia ki kmie ki kpa. Ym dei ban pynshlur ia ki khynnah ban iawoh 'ti-dew badno-badno ruh haba dang loiñ-loiñ namar ioh ka jingmlien kan wallam ia ka nusip-takor-shyllangmat ynda la rangbah. Ki

khun hi kiba la tam sneng, pynjrong khmut naduh dangrit, la kham eh ba kin ïoh jyllud-tmaiñ, iaid pyn-at-shadem ynda la san la iaw. Ym dei tang katta, bad ka long ruh kumba ong mano-re ba, u sohjew um ju kylla sohthiang lano lano ruh. Haba la khyllad noh ia ki tuad u sohjew baroh bad lada phin krap da u sohthiang uba dangrit kumta une u sohjew un kylla sohthiang tang shu san bad un pynmih u soh uba bang brai.

Haba thung ia u soh uba im da ai sboh, ai um bad sumar ha la ka sngi kumta bı yn ïoh kheit da u soh uba kat kumba khmih lynti. Ban seng nongrim ia ka akor, dei naduh dangrit namar ha kane ka samoi wat la khet noh ia ka long-rynieng kaba sniew dang lah ban khmih lynti ba yn mih lung bad sei-soh da kaba bha pat. Da kumwei pat, ym lah ban leh tymeng ynda la iaw ryta.

KA DUR BAN IAIEIT SHIPARA

Nyngkong eh, ki khun ki dei ban kohnguh ia la ki kmie ki kpa. Kynmaw ba uwei u dei ban burom ia uwei pat. Ki dei ban iaieit baroh shipara. Kim dei ban long kiba jler thylliej; u shynrang u dei ban burom ia ka kynthei bad ka kynthei pat ka dei ban burom ia u shynrang. Ki hynmen rangbah borabor ki dei ban ieit bad burom ia la ki para. Ha kawei pat ka liang, ki para ruh ki dei

ban bud ia ki nuksa kaba ki hynmen ki leh ia ki Kumba ju long ka dustur naduh ba myndanglung ka pyrthei, kiba bud kin burom ia ki hynmen bad kiba kham rit pat kiu tynrong uwei halor uwei pat. ia kajuh ka nuksa. Kim dei ban ai aireng uwei ia uwei pat namar kane kan pharia ia ka longïing bad ia ka akor kaba la sop bha mdong.

Ka kam mushlia ruh kaba ktah bha ia ka iaid ka ieng, ka longbriew ka manbriew. U Khasi u ñiewtang ba ka long kaba khlem akor bad kaba sang ba u shynrang un **kyn-pha** ia ka kynthei bad ka kynthei pat kan **kyn-me** ia u shynrang. Ka peit mat-suh pynngam-lyngkdong ka long kaba sniew eh ba, kane ka wallam lut ia ki jingsniew baroh kaba nabar ban saiñ ha ka jabieng. Ynda ka jingsniew ka la saiñ bad shong lyngngeit ha ka jabieng sa mih hun ki jingsniew. Ki hynmen borabor ki long ki nongialam jong ki para. Ki la don kti lem ha ka khia ka shon, ka shitom shijot ryngkat bad la ki kmie ki kpa ha kaba sumar bad peit ia ki.

Namar kata, ki para kim bit ban haram pyni 'ti-dew ia la ki hynmen; ki dei ban riej pyndem ñiuhmat ha khmat jong ki. Ka kam-ram ki hynmen ka long ban peit, ban i, bad ban rat ia ka basniew na la iing. Ki dei ban pynbha bad pynkut shisyndon ia ka lait ka let ki para bad ba uwei un iapasiang bad uwei pat. La ñiew ia ki hynmen ba ki long kum ki kmie ki kpa hi. · Ki kmie ki kpa ki kamai kajih ban bsa ban btiah ia la ki khun bad

ki hynmen pat ki pynbynta, pyndap, pynbiang ia la ki para da ka kamai ki kmie ki kpa. Ñiar eh ban shem ia ki hynmen kiba jaituh ba-alhia. Ki hynmen borabor ki dei ban long kiba shida, baiaishah, bajemnud bad bajylliew jingmut. Lada ki hynmen ki long kiba bha ka iing ka bha bad lada ki hynmen ki long kiba sniew ka iing baroh kawei ka sniew. Ki kmie ki kpa kim lah ban peit nadong shadong ha iing. Kumta ki hynmen ki long ki nongtei ia ka akor kaba bha.

La maham jur ia ki para rit ba kim bit ban wad kput mar kylliang shipara khamtam eh ia ki kmie ki kpa kumjuh ia ki hynmen. La iohi ba ha kane ka juk mynta, ki khun ki la sdang ban iapyrshah ia la ki kmie. Ki khun khatduh kim dei ban trod-khlieh-pynat shyntur ia la ki kmie ki kpa ioh lap ka pap kha khun tham ha lade.

Baroh shipara ki dei ban don ka mynsiem iaieit uwei ia uwei pat. U shynrang un ieit ia la ki para kynthei bad ka kynthei pat ia la ki para shynrang. Kim dei ban ailad aija-ka u 'suid-rangbah ban suh-pyllup da khong-pong shapoh ki dohnud sugur jong ki. Ka jingiaieit shipara ka pyndon burom ia ka iing ka sem, ka thyllep lut ia ka shah ka thngan, ka kup shiliang sem shiliang. Ka tei ia ka burom jong ki kmie ki kpa, kumjuh ia ka ri hi baroh kawei

Haba don ka iing kaba iashut shipara, uwei

um aijem ia uwei pat, kata, ka ïing kan bam duh ia ka longbriew jong ka. Ym dei ban iabishni, pyniar khmut para ma ki, ioh ka shet thai ia la ka jingim. Lada don kum kane shipara, ynda la iaraugbuh haba ki la ïoh khun ioh kti ruh kim lah shuh ban iarap shipara wat lada long kumno-kumno ruh. Uba riewspah u la nang riewspah bad uba duk pat u nang sah duk. Da shisha ki dei ban don ka jingsngew-synei bad pang ka mynsiem lada uwei ne kawei na ki para ki shah ki kyrduh. Ka jingiapait iapra shipara kam ju neh slem ka bha ryta, hynrei kan lip noh tang shipor. Dei ban don ka mynsiem-sngewrit-pyndem-khohsiew uwei-ia-uwei pat naduh uba rit haduh uba la san. Da kane ka kabu lah ban don jingiarap mar kylliang shipara baroh shilynter ka jingim.

KA JINGLONG BASMAT BASTING HA LA IING

Kawei pat ka akor ka long ban u Khasi u dei ban long uba smat basting bha. Ym dei ban long uba jaipdeh, uba lwait ki kti ki kjat bad ba lam syat ki khmat. Pyrshang ban thiah dangshai mar shu iap ka haw-haw ban khie dangstep phyrngab tang shu riew u 'iar-nyngkong. Mar iakyn-ih u 'iar-nyngkong dei ban kylla nepbah bad khie joit shisyndon. Don teng-teng ba

ngi bu-aid thiah bad kum thiah biang hadien ba la lah shong ha jingthiah. Ban lait na kane ka jingmlien, don tang kawei ka lad bad kata ka long ban khie jeit bad bta ia ki khmat da ka um dait thah khnang ban pyngngad. Ynda la dep, plie ia ka dwar, ia ka jingkhang-ït bad pynbeit ia ka jingthiah.

Ka kam-ram kaba ar ka long ba dei ban sliew shwa ia ka ding bad buh ia u khiewketli halor ding. Nangta sa sar ka ïing ka sem. Ynda la dep khlieng u khiew-ja, sait ia ki pila, piris bad kiwei kiwei ki tiar bajakhlia, thet ia ki kti, bta ka khmat, smaiñ ka shyntur. kynruh ka ktien, sum la ki kjat bad haba la dep kine baroh, sa dihsha. Tang shu dep dihsha, kyrsiew ia la ki kmie ki kpa, hynmen ki para bad sa sdang la ka trei ka ktah.

Ki nongkyndong ki pher na ki nongsor. Ha nongkyndong, ki tang shu khie thiah ki sliew ding, ki sar ka ïing ka sem, ki shetja, shetjyntah bad ynda dep ki sa kyrsiew ia ki kmie ki kpa, ki hynmen ki para baroh. (Borabor, ha nongkyndong, phin shem ba dei ki kmie ki kpa tymmen kiba khie thiah). Nangta ki trei ia ka kam-ïing kam-sem bad ynda la dep ki tare la ki kti sha tyngier ban shim phan-myngngor ne phan-karo ne shriew ban bam. Uba khie thiah nongkong ym ju marmlien ban iathan badno badno shipara. U

leit tong um sha wah, u khlieng hi ia ki khiew ki pliang, u plie ia ki sniang, ai khaw ia ki syiar bad shibun kiwei kiwei pat ki kam.

Imat tang namar ba ki nongkyndong ki long ki briew kiba smat ba sting bad ba ju mlien ban khie thiah step, ba ki long kiba shait ba-koit bha ka met ka phad. Kham ñiar ba ka jingpang kan tur pyrshah ia ki. Baroh ki long kiba shait, ba khlaiñ, ba stet ban bam ban dih. Ki pynmlien ban leit sha la ki jingtrei ha ka por kaba biang bad kim ju pynmlien ban thiah sngi. Kane ka rukom jong ki ka iarap ia ki ban long kiba koit ba khiah bha. Ki long kiba im tymmen shongprah. Haduh mynta ki dang don ki tymmen Khasi ha shnong kyndong kiba im palat ia ka shispah snem Ka daw ka long ba ki long kiba smat bad ba shait ba khlaiñ.

KA NUKSA BAN SHONG

Don ka akor ban shong burom ha khmat ki briew bad haba tang marwei. Naduh ki khynnah haduh ki raugbah ki dei ban sngew-thuh ba ym dei ban shong jyrtieng ne kyllaiñ myngngor haba dang iashongkai byllai kyr-hai. Ki trai ne ki nongwan kai ki dei ban shong beit khop mdong shi jaka khlem pyndem met

shane-shane shatai-shatai ne shong kyrshut met badno-badno. Ki dei ban shong beit khop la ha ka lyngknot, ka mula, ben ne ha shuki. Haba la shong bun kynta bad la sngewsakhrai ka met, ym dei ban ieng kynsan ban pynbeit jawangring ia la ka met ha khmat kiba iashong kai. Ki lah ban mih shabar ha ka akor kaba i-donburom bad sa iaid pynbeit syngkai ban jah sakhrai. Haba ki shong ha kano-kano ka jaka, ki dei ban da pyrkhat kumno ban ai lynti ia kiwei ban iaid. Lada ym don jaka ba khim than, lada iaid ki briew, shu kynran ia lade hyndiat shadien ne shakhmat bad ialeh ban pynrit ia ka met katba lah khnang ba kiwei ki lah ban iaid. Pyrshang ban ym shong shaniah ha ka biar ne jyngkhang-iing namar bym dei ka akor kaba bha.

Ki khynnah kim dei ban tur eh hajan ding ha dpei. Borabor, ki dei ban leit shongkai ha kamra shongkai lait noh tang ha ka por trei kam. Kynmaw ba ym dei ban buh kjat ha ki maw-byrsiew ne ha dpei. Lada ki shong hajan ding ruh, ba khriat, ki dei ban shong tawiar ia ka dpei ha lyntang ne tyrpait. Lada dei ka iing-khyndew, dei ban siang da ka byrni, ka tal, ka shylliah ban kham i-donburom.

Ki kmie ki kpa kim dei ban shong kdup khohsiew da ki kti baroh artylli ha lyngwiar dpei. Kumjuh kim dei ban thaiñ tmoh-shanti ha khohsiew wat la ki sngewsih katno katno ruh.

Kane ka pyni nuksa ia ki khun ki kti ban leh kumjuh ynda ki la rangbah.

Ki nongwan kai kim dei ban shong lyngngeit ha jingthiah ki briew. Lada ym don jaka shong, ki dei ban shong kynrong ne iashong mar khyndiat bad la ki lok. Kim dei ruh ban iashong tyngkhap eh bad kiba lehsih ioh snoh jynreiñ. Sumar ban kiar ban iashong markhap eh bad kiba don jingpang ioh bit jingpang lem.

Ki nongpule ne ki nongthoh, haba ki shong, ki dei ban pynbeit thik ka met. Ki dei ban pyrshang katba lah ban ym shongthoh ne pule da dem namar lada ym lah ban sumar naduh danglung bad dangkhluit ka snam ba ynda ki la tym men kin dor ka met. Kim lah ban iaid pynbeit ia ka met.

Ki kynthei kim dei ban shong lyngngeit tymbher harud khiewja. Lada ki ai ja ia ki khun ki kti ruh ki dei ban da shong ha ka burom, bad, kin sneng ruh ia la ki khun ban shong ha ka burom.

——

KA AKOR SAR-ÏING

Haba jia ryngkhat ba wan kai ki lok ha ka por ba dang jakhlia ka ïing, ki trai ïing kim dei ban shim u synsar ban sar iing kup-burom. Ai

ba ka iing kan jakhlia kumba ka long namar ba kam dei ka akor ban sympat synsar ha khmat ki briew kiba wan shong kai. Ia kane ka rukom ym dei ban leh wat ha khmat ki sem-shiliang kup-shiliang ne ha khmat ki pyngrem – ki-lyndan. Ka long ka ba i-poh i-jah burom ban leh khlem akor ha khmat ki lek bad ka pynjem rngiew ia kiba wan shong kai.

Kumjuh haba dang dei ha ka por ba ki sar iing, kin ap shwa tat haduh ban da phet ki lok. Kim dei ban rah ñuit ha kti ban leit theh pynbud ha ka por ba ki dang mih ki lok na iing jong ki. Dei ban sangeh khyndiat por haduh ba kin da poi sha jngai, nangta kin sa leit ban bret ia u ñiut sha thliew sympit. Ki tymmen ki ong ba ka long kaba sang ban tynjuh synsar ha khmat ki briew khamtam eh ban pynieng ia u ha ka por ba dang iashong kai.

Tang shu lah dep sar, ki dei shisyndon ban bret noh ia u ñiut sha ka jaka-theh-ñiut. Kim dei ban ieh khyndong ha ki jaka kyndong kum ha ki thapniang dwar ne kah jaiñ-kyrshah ia u ñiut da ki synduk buh jingbuh. Ym bit ban tyngkai dohpylleng ia u ñiut ha ki jaka kyndong ioh kiew jingsnia pynban hur baroh kawei ka iing. Ia u ñiut dei ban sar beit na kamra shong kai sha dpei ne shyngkup ne tyngkong nangta sa khat bad theh shi jaka. Don teng-

teng ki lok nongkyndong kiba pyrshang ban pynliat ha ka tyrpuit-iing bad ia ki baheh bahek ki lur sha ding kum u hun. Kane ka dei ka akor kaba sniew kaba ai-lad ia ki dkhiew bad kumjuh ki khnai ban shong ryngkat bad u briew.

KA RUKOM BUROM PYNTYNNIENG IA KI PARALOK

Wat ka u Khasi u dang biej dang ullu ruh u tip kumno ban burom ban ai jaka shong, ai lyngknot ia ki lok ne ki 'riewphylla kiba wan shong kai ha iing jong ki. U kwai u tympew u long ka jingbam ba pyndonkam u Khasi ban ia ai burom paralok ha ki por ba dang iashong kai bad ki. U kwai u tympew u long ka jingbam ba lah ban pyndonkam bad baduk bad bariew-spah. U long ka jingbam batat dor uba duk ruh u kot bor ban thied. Niar eh ban shem na ki iing Khasi kiba khlem pyndonkam ia u kwai u tympew lait noh na ki kat-to-katne ki iing kiba long ha ka niam kaba khang pyrshah ia ki ban pyndonkam ia u kwai. U kwai u tympew bad ka shun ki bam lang ha kajuh ka por. Ia ka shun, ki tah ha u tympew ha ryndang nangta ki khylliap beit lai pyngkhoh bad kim ju khylliap da pyrdet. Haba ki paralok ne ki paramarjan ki donkam shun khyndiat khyn-

soit, ki ju ai da ki kmut tari ha u tympew balyng-khot bad ki shu byllud ha ryngdang tympew Ka dumasla pat ki pyndonkam ban shut bniat ne ban kyllan sa-ur ha ka por ba dang bam kwai ban bang bha. Kim ju klet ban iasong iano-iano ruh, ia uba duk ne uba riewspah, kiba wan shong kai ha iing jong ki. Ia ki katto-katne pat ki lok kiba kham ieit, ki ju bam da u phan-karo ne ka shriew.

Naduh ba la mih ka shini. mynta, ki pyndonkam da ka sha. Wat ha ki shnong kyndong eh jong ka ri Khasi, ha kine ki sngi. ki la nang ban pyndonkam pyntyngneng ia ka. Ha ki shnong kyndong, haduh kine ki sngi mynta kim pat da kheiñ kordor eh ia ka sha; ki kheiñ ba u-kwai u tympew ki long ka jingbam ba kham kordor ban ia ka sha ban burom paralok. Ia ka sha ngi lah ban ioh tang ha ki iing kiba riewspah katba ia u kwai pat ngi lah ban ioh nangno nangno na uba duk ruh. U kwai u tympew u long kynrei bha ha ri Khasi. Lajan buroh u dkhar ha ri India, u bam ia u kwai u tympew bad don na ki kiba pyndonkam ha kawei pat ka rukom. U Khasi um ju burom paralok da ka ja lait noh tang haba ki sah miet ne ki wan donkam.

KUMNO BAN IAID BUROM HA LA IING

Namar ba ki iing ha ri Khasi ki long ki barit bad bakhapngiah kumta shem shitom ban

iaid-lait na kawei ka jaka sha kawei pat haba sngew-donkam ha ka por ba iashong kai ki lok. Ki trai ïng ba pli namar kata ki kham shitom ban pyntynneng ia ka akor babha bad kaba i-bynriew. Wat la katta ruh, haba don ki parakher paramer kiba wan shong kai ha ïing jong ki bad haba ki trai ïing ki sngewdonkam ban shim ei-ei na kawei ka jaka kim bunse ban iaid na khmat jong ki. Ki nang kumno ban pyndem ia lade kum ka dak ka jingsngewnguh ba ki iaid na khmat jong ki; ki dem ka met khyndiat, ki lam da ki kti bad ki sa pynbud ki kjat. Ki da iaid suki jai bad syndong mlon ia la ki jaiñ khnang ba ki jaiñ kin nym kaweh pangkha na khmat ki briew kiba wan shong kai. Haba don ki lok kiba shongpyntam shympriah-jat, kiba iaid ki pyrshang ban jam donakor namar ki tieng ïoh bam khyndew ka khmut la jong. Lada kum byllud ia ki nongshong kai ne kum ïuh ia ki kjat ki, ki nang ban kren burom da kaba ong "Khublei" kum ka dak ka jingpan map.

Hynrei ym duh katto-katne ki briew ki bym pat da shemphang eh ban da ia la ka akor ka burom la jong. Ha ka por ba dang shong kai nyllen ki lok byllai kyrhai, ki ju mlien ban ïeng bad iaid kynsan wut. Kam long satia ka akor kaba itynnat ban iaid na khmat ba shong briew bad la ki jaiñkup jaiñsem rathai bad byllud wut-wut kum ka tdong miaw ia kiba shong kai.

DA HUSIAR HABA LEIT KAI SHA ÏING KI BRIEW

Phin ïohi ba bun na u Khasi ki dang klet ia kane kawei ka akor kaba ki dei ban ieh. Ka long, ba, haba ki ju leit-kai ha ïing ki paralok ne ha ïing jongno-jongno, ki tang shu poi ha kyndur (ne baranda ba ki khot mynta) kim ju ñiad ia la ki kjat. Ki rung beit sha ïing bad la ki kjat ne juti la ki long kiba jukhlia Kim ju kylli briew shwa nyngkong na kyrdur-ïing. Yuda ki la rung ha ïing ki sa kylli pat. Lada don briew ban shong kai ki shong kai, bad lada ym don briew ki kylla dien ban ki phet noh na kata ka ïing kum ka shakuriaw-khlem sawa. Ngi tip ba ki ïing ha nongkyndong ki long kiba lynrum-lynram, ki tiar ki tar ki khleh jadoh ne jaktung baroh kawei ka ïing namar ki briew ha nongkyndong kim da suitñiew eh ban kynrong ia la ki jingbuh ha kawei ka jaka. Kumta ki nongwan kai ha kito ki jaka, kiba long ha kajuh ka dur, wat la ki ïohi ba don tiar don tar ha lynti iaid, kim ju weng da ki kti, ki jam theng-theng da ki kjat nalor ki jingbuh.

Ka long kaba ilyngngoh ban ïohi ba ki nongkyndong haba ki leit-kai ha ïing ki paralok jong ki bad haba ki shem ba ym don briew ha kamra-shong kai ki rung suk mynsiem beit beit

sha ki kamra-shet ja sha dpei. Kim pyrkhat ba ka dei ne kam dei ka akor babha ban rung sha kamra-shetja. Haba ki lap ba dang bam ja ruh kim salia ban iashong kai bad ban iakren kai bad ki ia kane katai ha dpei bad ha ka por ba dang bam ja. Kim ju tip kamra-shong kai ne kamra-pdeng; ki shong kai kat haba don briew. Ka la shu long lymsoin nadong-shadong. Ha ka por tlang lei-lei, namar ba khriat, ki paralok jong ki ki wan beit beit sha dpei ban syaid ding. Kim salia lada don mano-mano ruh namar ba ki la mlien.

Kane ka long ka akor kaba ibiej bad ka bym dei eh ha ka juk mynta. Ngi khmih lynti ba ki nongkyndong kin lait na kine kiei-kiei baroh yada ki la loit noh ia ka tupia set-op. Naduh ba ka niam Khristan ka la nangroi nangroi ha ri Khasi, ka akor u Khasi ka la pher bakly-bak ban iapyrshang bad ki por kiba mynshwa. Ki nongkyndong kiba la long niam wat la kim dei kiba la nang la stad ruh ki tip ia ka akor babha. Ka niam Khristan ka lah ban ialam ia u Khasi sha ka akor babha haba bud bad leh kat kum ba dei biang.

KA AKOR BA IABEH HA KA SHITOM SHIJOT JONG KIWEI

Kane ka akor ka long kaba donkam eh ha ka jingim jong ngi. Ym don ka khia ka

shon, ka shitom ka shijot haba don ka mynsiem iabeh. Lada phi iabuh kti lem ha ka shipa jong ki lok ki jor ne ki parakher paramer lehse, ha kawei pat ka sngi, phin shem bha ia lade hi. Ym ju don u bau iapur khana sniew ne pynjari sniew ia u 'riew iabeh. Shirukom, sngewkhyllew haba ngi iohi ba u Khasi u long uba kloi ban iamilai lang ha ka shem shitom jong kiwei pat(la ki long ki kup shiliang-sem shiliang ne ki badon-baem). Don tang katto katne eh ki 'sew bnalat kiba wiar tang kat sha ba don jinlat. Bad don ruh kiba salia ban iawer sha ka kam sngewbha sngewmiat bad ban iakhleh tungtoh ha kano-kano ka lat lait noh sa tang ha ka banse. Ki don kata ka mynsiem buhkhoh ban kiar bad ban iaid-lait na ka shitom jong kiwei; kawei namar ba ki pyrkhat ia la ka kupar ha ka lawei, sa kawei pat, ki sngewngiew ba iohki lok kin ieh noh sah khyndong ia ki lada shem shitom ha la ki khun ki kti jong ki hi. Namar ba ka jingim jong ngi ka long ka bym biang bad kaba kylla manla ki sngi ki por, kumta ngi dei ban husiar bha ia lade. Ngi dei ban iatyllun lang bad la ki lok la ki don ha kano-kano ka jingeh ne jingshitom.

KA JINGSNGEWRIT

Ka ri ka donkam eh ia u briew uba don ka akor basngewrit. La ong ba dei tang u briew uba don ka akor basngewrit ba lah ban long u briew uba khraw uba lah ban thaw

pyrthei. Na ka mynsiem kaba sngewrit mih bun ki soh kiba bha kaba kiwěi ki lăh ban mad. Haba mad ia ŭ soh uba bha, ka mynsiem ka hun, bad ka jingbun ka mynsiem ka pyllait lut ia ki jingpang baroh kiba shon shap ha ka dohnud. Kumta u briew uba lait na ka jingpang u long uba shait uba khlaiñ. Ka ri ka donkam ia u briew uba shait bakhlaiñ. Ka Kotbah ruh ka hikai ia u briew ban long ubasngewrit. Naduh ki kot pyrthei haduh ki kot niam ki hikai ia u briew ban long uba sngewrit. Ka don ka rukom ban sngewrit. Ym dei ban ong ba tang uba phong jaiñ jot ne jaiñ jakhlia u long uba sngewrit. Don teng-teng ki briew kiba la nang la stad ki kieng pynban da ki jaiñ jot ban pyni ba ki long kiba sngewrit. Kane kam dei ka jingsngewrit, phewse, kaba thad rong pynban ia lade. Ki briew kiba kum kine, dei ban riam da ki jaiñ kiba bha, kiba khuid, ba kat kum ka kyrdan. Ka phong jaiñ jot kam dei kaba pyni ia ka jingsngewrit, hynrei dei ka iaid ka ïeng, ka ktien ka thylliej kaba mih na ki.

Ki briew kiba don ka mynsiem kaba sngewrit wat la ki stad katno-katno ruh ki dei ban pyndem ia lade ha khmat ki rangbah ki san, ki kmie ki kpa, kumjuh ha u luk-u lak, u thab-u dab, bad kiwei-kiwei. Ym dei ban ong ba la stad dei ban ïaid pyn-at shadem, tynsat kti ha plapatlun harud surok, bad byllud naphang ia ki

kup shiliang-sem shiliang, ia kiba biej bathem. Lada ki briew kiba riewspah kiba don ka mynsiem kaba sngewrit, ka long kaba bakla ban sam lut ne pyniabynta noh ia ka spah jong ki hapdeng kiba duk. Ka spah ka dei ban iaid la ka spah tang ba ki dei ban don ka jingsngewthuh jingmut bad kiba duk, bad ban ym ñiewpoh, bad ba kin pynryngkat dor ia kiba duk bad ki.

Ki khun binong-bishon ruh kim dei ban iakyrsum lang bad la ki shakri ne ban iabam ja lang ha kajuh ka miej tang namar ba don ka mynsiem kaba sngewrit. Kane ka long ka kam biej kaba palat ia ka rukom kaba la bud da ki longshwa manshwa. Kum kine ki briew lada ki don ka mynsiem kaba sngewrit kim dei ban ñiew ia la ki shakri ba ki long ki mraw jong ki, ba, ki lah ban phah leh ia kano-kano ka kam kaba long palat ia ka bor bad ban pynshitom beiñ khlem pud ne ban pynduhja ia ki na kano-kano ka daw. La iohi ba lajan baroh ki khun binong-bishon ki kheiñ ia la ki shakri jong ki kum ki mraw, ne mrad.

Don tang katto-katne ki Syiem kiba don ka mynsiem kaba sngewrit bad da kata ki nang ban ñiew burom ia la ki Lyngskor, ki Myntri, ki Lyngdoh, ki Sordar, bad kiwei-kiwei ki para-Bakhraw ha ka hima jong ki. Haba don kum kine ki Syiem ka ri ka suk. Ki Pyngrem-ki

Lyndan kim nud ban ïeng pyrshah ia ki Syiem kiba nang pynrit ia lade ha khmat jong ki Ñiar eh ba ka ri kan pait ne kan troiñ haba ïoh kum kine ki Syiem kiba don ka jingsngew ryngkat dor bad la ki jong ki Bakhraw. Hynrei, don pat ki Syiem kiba sngew hangamei ki bym salia ia la ki Bakhraw haba la long Syiem. Kum kine ki Syiem kim lah neh slem ha ka long Syiem.

Uba duk uba khlem ka anna pait um dei ban pynpoh-ia eh ia lade tang namar ba u long uba duk. Wat la u duk katno-katno ruh, u dei ban pyrshang ban iakyrsum lang bad uba riewspah, uba stad, uba khraw, kumjuh bad u Syiem lada lah khnang ba un roi ia lade hi. Dei ban ñiewkor ia la ki para briew bad ym dei ban ñiewpoh ia lade namar manla u briew u dei u Syiem ia lade hi. Ngeit skhem ba ym don mano-mano ban i-sih ia uba duk uba don ka mynsiem kabasngewrit. U briew uba sngewrit wat la u duk, u don ka jingkyrmen kaba khraw ban long u briew uba riewspah bad uba khraw. Baroh ki briew ki isynei, ki iarap ia u briew uba sngewrit. Ka kam-ram uba duk ka long tang ban pyndem, ia lade ha khmat ki briew baroh. Kaba pyndem kam mut ban mane ia uwei-pa-uwei u briew, hynrei ka long ban pyni ka ia khmat kaba i lui-lui, ban ïaid ban ïeng da ka akor, ban ban leh ia ka no-kano ka kam kaba ki dei ban leh da ka mynsiem kaba lah ban shaniah ki briew baroh.

Uba duk um dei ban leh don akor tang ha kaba paw haba don ki briew, hynrei u dei ban leh haba rieh kumjuh. Ka jingkyrkhu ia u briew uba don ka mynsiem kaba sngewrit ka long, ar khep; shikhep na u Blei, sa shikhep pat ka long na u briew. Ia u briew uba don ka mynsiem kaba sngewrit lah ban ithuh tang na ka shyllangmat bad ki jingleh jong u. Dei ban ñiew ia lade uba khampoh na kiba poh tam.

Tharai lada phi leit ha kano-kano ka jingialang, borabor, dei ban shong ha ka jaka kaba shong paidbah. Wat ju shong ha ka jaka kabakor, ba, lada wan uba kham kor un ong ia phi ban shong ha ka jaka shong kaba poh. Wat lada phin shong ha ka jaka shong paidbah kin wan kiwei pat bad kin phah shong ia phi ha ka jaka shong kaba kor kat kum ka kyrdan Ha kajuh ka rukom, haba donkam ban leit shano shano sha iing ki briew, phim dei ban shu shong ruma kat haba lap. Phi tang shu rung, kiba don hangta, kin phah shong ia phi ha kanokano ka jaka. Kynmaw haba ioh ei-ei na ki lok, ne ki leh ei-ei na ka bynta jong phi, dei ban ong "**Khublei**" Ia kane ka akor, ngi dei ban seng nongrim shwa na la iing naduh dangrit kumta ba ngin lah ban sharai bad paw ha khmat ki briew ynda la rangbah ha ka rukom bajanai kaba la lape bha.

KA JINGSNGEWMENG

Sngewmeng, ka mut ia u briew uba sngew-hangamei. Uno uno uba sngew kat u ym don shuh, u bym salia bad uba kheiñ poh ia la u parakher-paramer, u long uba sngewmeng. Ia u briew uba sngewmeng lah ban ithuh tang na ka shyllangmat bad na ka iaid ka ieng jong u. Haba don ka mynsiem kaba sngewmeng la eh ban pyniadei lok badno-badno bad u rit u ria ne u Pyngrem-u Lyndan. U briew uba sngewmeng um kwah ban ialok badno-badno. U leh ia kano-kano ka kam tang marwei, u trei u ktah tang m rwei, bad um don jingshaniah hano-hano wat ha ka tnga jong u hi. Ka jingsngewmeng jong u briew ka mih na ka dohnud kaba sniew, kaba kuhiw jong u. U paid bhur um lah ban kren kam kren jam ei-ei ne pan jingiarap na u briew uba sngewmeng. Ka jingsngewmeng jong u briew kam dei tang namar ba u don spah don hajar ne ba u long u ba nang uba stad, ka long ba u dei u jait jingthaw. Tang teng-teng eh la ju shem ba u briew uba duk ksew uba wat tang ban bam ka ja ruh shitom, haba u ioh spah kynsan kynsan, kumba ioh tuh doh-kyndang u ksew, ba mih kane ka mynsiem sngewmeng. Uba riew-spah hok bad uba stad shisha, kim ju long kiba sngewmeng. Ki don ka mynsiem ka ba-isyn-ei ia uba khlem shiteng khlem shi anna pait, bad ki pyrshang ban iarap ia ki da kano-kano

ka lad katba lah. U briew uba riewspah um lah ban shongsah ban pynsngewbha ia lade da ka spah khlem u luk u iak. U briew uba stad ruh um lah ban pynroi shuh-shuh ia la ka jingstad lada khlem uba biej. U briew u ba-sngewmeng u duh ka mynsiem ieit briew. Bad haba u duh ka mynsiem ieit briew, u duh ruh ka mynsiem ieit ri. Lada u briew u duh ka mynsiem ieit ri, ka jingim jong u ka long tang kum ka ro-kyndok kaba khlem ei-ei. Katba dang im dang iohi ia ka khmat jong u, don kiba kyamaw, hynrei, ynda haba la ap, ka met jong u kan kylla khyndew bad ka mynsiem jong u kan kylla lyer. Kum une u briew u iap ar-ban: shiban u iap ka met bad sa shiban pat ka mynsiem. Don kiba khot ia kum une u briew ba u long u **ingkhong shyllangmat**. Namar kata, kum ia kane ka akor bakynsha, dei ban rat n duh dyng-khong, bad ia ka dohnud kaba kum kane, dei ban thang da u rnga diengmet uba saw haiñ haiñ. Ym don ei-ei kaba phoida na ka mynsiem kaba sngew-meng.

KA JINGIAISHAH BAD IAINEH

Dei lyngba ka jingiaishah bad iaineh ba u briew u lah ban jop ia kaei kaba eh tam ha ka jingim jong u. Wei la kut jingmut ban pyndep ia kano ma ka kam ym dei ban kylla dien wat ha ka-

no-kano ka jingeh. Kynmaw haba don ka jingsdang dei ban don ka jingkut la ha kano-kano ka dur. Dei ban tan haduh ban da poi haba niut bad ban tur shaphrang da ka jingshlur ban jop ia ki jingpynwit kiba wan manla ki por. Ym dei ban riej da ka jingpynsmiej jong ki khawpud, pynban dei ban nangkhluit ha ki jingialeh. Wat long kum ki 'riew-raidhiaw kiba phoi kynsha, kiba kyr-ot bad suda jingmut. Da pyrkhun ia lade kum ka ryntieh kaba la kureh lypa ban siat kat ia kabathmu. Pynjarawain ia lade kum u 'riewshongkun, 'riewpyrkhat, bad u bym salia ia kaei-kaei kaba u iohi. Kumta baroh ki briew kin ñiew burom bad riej ban ieng pyrshah markhmat bad kum kine ki briew. Pynpaw ia ka khmat ieit bad ka mynsiem bajynsur. Dei ban long kiba sbun, kiba sngewlem bad la kloi ban iarap ia ki jings. item jong kiwei pat. Pyrshang katba lah ban iaineh bad iaishah ha ki kam ba trei wat lada shah kren beiñ kren sniew ne shah leh beiñ, ba, shisien ha kawei ka sngi phin jop ia kine kiei-kiei baroh. Ka jingiaishah ka long ka jingjop. Long kiba iaineh bad iaishah ha kano-kano ka bynta da kaba sngewskhem ha lade bad da ka jingngeit ha u Blei. Dei tang da kaba iaineh bad iaishah ba lah ban shem ia ka jingshisha. Haba mut ban leh ia kano-kano ka kam, hynrei haba ym lah ha ka shisien pyrshang, pyrshang 'ar sien, lai sien, haduh katba dang lah kot ka bor; bad khatduh, phin nym long uba duh jingkyrmen. Kumba ong mano re, ka

jingshahjop ha kaba sdang ka long u maw-jam ha ka jingjop. Ka akor kaba iaishah bad iaineh ka lam ia u briew sha ka jingstad.

KA RUKOM IAKHALAI U KHASI

Ka kam khalai ka long ka kam kaba u Khasi u bang u byrngia eh. Don bun rukom ki jingiakhalai kiba kawei ka iapher na kawei pat. Ha ka juk mynta, la kham shitom ban jer ia baroh ki jait jingiakhalai. Kiba kham kongsan ki long kine harum:—Ka Saw-Kynda (ka khalai sbai), ka Siat-tim, ka Jakor (ka khalai kot), ka pynmareh kulai thong, bad don ruh kiwei kiwei pat ki rukom iakhalai Phareng kiba u Khasi u pyrthuh bud. Kine ki rukom iakhalai, i-mat ki la don naduh ka por mynshwa, ka por u longshwa manshwa. Ha kane ka juk mynta, ba la shai ka pyrthei, la nang pynmih shuh shuh ia ki rukom iakhalai laiphewjait. Ki jait jingkhalai ki don bun jait ha ri Khasi mynta kat haduh bym lah shuh ban jer ia kawei-pa-kawei. Ka jingroi ka jingiakhalai, ym tang ba ka wallam ia ka jingshai, hynrei ia ka jingjot. La shisha, katba ki briew ha pyrthei ki nang stad, ka khalai ka nang kharoi. bad ngi tip shai ba katba ka jingiakhalai ka nang kharoi katta ka ri ka nang jot. Kino kino kiba ñiew ia ka kam iakhalai ba ka long tang ka kam ialehkai pynangewbha, ka long kaba bakla,

namar kano-kano ka kam ialeh kai pynsngewbha kaba da hap iathong peisa ka long kaba makna.

Katba paw na ka iaid ka ieng, ka shong ka sah u nongiakhalai mynta, ka pyni shai ba ka kam iakhalai ka long ka nongshukor. Ka shukor ym tang ia ka longrymieng ba shimet u nongiakhalai ka shukor ruh ia ka longiing-longsem jong u, bad ia ka ri hi baroh kawei. Ka akor, ka kyrdan uba brai bad uba bang ia ka kam iakhalai, ka long, syriem bad u ksew-ap-iing uba shong ha shyngkub iing-briew, uba lada ong 'sheh', u la phet, bad lada ong 'dew,' u la wan. Uno uno uba la brai ia ka kam iakhalai, u la eh ban iakhlad pat bad ka „Hateng-hateng phin shem ba don u nongiakhalai uba kylla bha pat. Ka daw ka long ynda haba u la iakynduh ia ki jingeh, ki jingjynjar lai-phew-jait um bause ban pynkylla noh ia la ka jingim jong u.

U briew uba iakhalai um don ka mynsiem iatip lem badno-badno ruh. U im tang shimet bad ka jingim jong u ka long kum u 'Suid-snaiap'. Niar eh ban shem ia u briew uba iakhalai uba longbha longmiat. Ka iing ka sem krong-krong kum ka shakuriaw, bad ka tuga jong u lem bad ki khun ki kti ki long kum ki simpdit-ang-bam. Ka jingjynjar kaba khraw, borabor, ka ktah eh ia ki khun ki kti kiba thap bam na u. Ka jingim u nongiakhalai ka long kum uto u 'liengiong-bam-im ia ki sim bad ki khñiang. Um salia ia la ka jingim ne ia la ki khun ki kti. U shang

lweng-shi-lweng shane bad shawei sha ba don jingiakhalai. Um don por ban leit bylla sngi. Ha ka por ba u duh khalai lei-lei u pyrkhat sa ka leit tuh na iing ki briew namar ba u thngan bym ioh bam shuh. U sngew poh-jait ban leit pan na la ki para marjan marpa ne na la ki lok, namar u tip ba kin kyn-i raiñ ia ka kam poh jong u. U nongiakhalai um da iapher eh na u nongtuh. Ka aiñ-kem ka pynshitom kumjuh ia u nongiakhalai bad u nongtuh. U nongiakhalai um pyrwa ban bynda ia la ki tiar ki tar, ki jingbuh jingsat baroh na la iing haba u kyrduh peisa khait ban ia khalai. Teng-teng, don uba buh bynda ia ka jaiñspong lane ka jaiñ kaba u kup hi haba lap ka por ba u duh iakhalai. Ynda um don ei ei shuh ban bynda, u sdang ka pan iamai bad la ki para nongiakhalai, parakher paramer, kumjuh, u tim sat ia la ka tnga bad ki khun ki kti ha ban da suwan hi khoit Nangta u shang kulmar sharum sharum-shaneng shaneng; u long kum u hati-saw-kuna khlem kheiñ briew iano iano ruh

Ka kam iakhalai ka pynsniew ym tang ia u rangbah, ka pynsniew khamtam ia u khynnah. U khynnah uba la mad ia ka kam khalai um lah shuh ban kylla ynda u la rangbah. Ynda haba u khynnah u la bang ia ka kam iakhalai khlem pep ka jingim jong u kan sdien ha ki snur-thapbawa. U khynnah u dei ban

kiar shisyndon na ka kam iakhalai wat la iba rit katno-katno ruh.

Haba la marmlien ia ka kam iakhalai ma-duh dang rit, katba nangsan nang rangbah katta nang bang arshah. U nongiakhalai katba dang khie-rasong (ioh iakhalai), u phuhmut phuhmat kum u sohbar u bym i-mat sti shuh. Tiak poi sha ka dawbad (duh iakhalai), tang mar kumta hi ka dur khmat jong u kan thang-iong-ngaiñ; i kumba lada dung da u narsuh ruh ka doh jong u kam i mih snam shuh. Ka jingiakhalai ka long ka nongshukor madei ia-baroh u nongiakhalai khamtam ia uto uba dang sdang pyrshang iakhalai. U bym ju mad ia ka iakhalai mynno-mynno ruh um lah ban khlad noh bak shisyndon na ka haba la kum tamti namar kine ki daw harum:-

Nyngkong eh, u bym pat ju mad iakhalai, tharai un rah 50 T. Ha ka banyng kong, un ioh la kumno-kumno kumba 5 ne 6 shah, bad kumta ter ter. Ha kaba arsien ka jing-..it jong u, ka jingioh ka lah ban kiew bad ka lah ruh ban hiar; ha kane ka por, ka mynsiem kwah iakhalai ka nangjur ar shah. Bad haduh laisien ne sawsien ka jingleit jong u, ka kam iakhalai kan trei kylla nadien na-d'en mian-pa-mian. Haba u nongiakhalai u la syat bha ha kane ka kam, kata, ka duh bad ka ioh jong u kan wan markylliang. Ha im-

ne ka por, ka daw jong u kam bha shuh kum ha ka por, ba u dang sdang iakhalai. U nongiakhalai haba u la syat, u lah ban ïoh shisien na ka shiohew sien ka jingleit jong u. Wat la ka jingïoh jong u ka long tang shisien na ka shiphewsien ruh um lah shuh ban iehnoh namar ka mynsiem khmih lynti ban ïoh ka ap-rhing ha u. Don kiba ong ba shisien ba la lyngngeit ha ka plung ne ha ka byrni khalai bad ba la bat ia ka daw, la eh ban dang iakhlad pat. U sbai ne ka kot-tas ki kham kylaiïi ban ring ia u nongiakhalai sha ka jingiakhalai ban ia ka kiad ban ring ia u nongdih ban dih kiad.

Ka long kaba i lyngngoh ban peit ba u nongiakhalai katba u nang pom daw um lah ban kynrong na ba u shong wat la don ki lok ki jor kiba pynbor bad pyni da kumne kumtai ban ïeng ban phet noh na ka jingiakhalai. Tharai lada un ïoh 100 T. ha ka shikhyllipmat bad lada un ïohi ha dang don peisa ha pdung ne ha madan iakhalai, un nym lah ban ïeng, namar ba u kwah bun ïoh lut ia kaba don baroh Kane, kumba ong mano re, i-mat ba don ka nongkynshu nadien ban dem hi khni wat la duh ne ïoh. Tang tohkhat let, don u nongiakhalai uba lah ban khur lut ia ka tyngka u nongiakhalai kaba don hapdung bad ban rah sha ïing. Borabor, u nongiakhalai baroh, wat la u pom daw katno-kat-

no ruh um ju don ka peisa iakhalai ban rah sha la ïing bad bun kaba u leit phai thylli. Kane ka pynlyngngoh ia u paidbah uba ïohi ia u ba u pom daw hynrei um don peisa ban rah sha la ïing. Ka daw ba kongsan eh, ka long, ka peisa iakhalai kan nym poi sha pla jong u, hynrei ka jingïoh jong u ka lut noh tang ha ka kiad, ka bam ka dih sahuh para nongiakhalai, bad ka poi ruh sha ka pla kito ki thap ei narud narud kiba kynshu kit-bok kit-rwiang ban ioh. Sa kawei pat namar u nongiakhalai haba u pom daw, um ju poi beit sha la ïing. U kob u sob ia u luk u lak ha lynti, u bat ka peisa iakhalai ha kti, bad u pyn-i kat ia kiba don hangta. Ka daw bakongsan ba u lek kamne, ka long, ba pynshoi ka kiad. Ka kiad ym tang bi ka pynking khlieh ia uba dih ia ka, ka pynsnoi nun wan shaduh ka jingïap bi.

Ka tyngka iakhalai kam ju lang ha pla, naba ka long ka tyngka ïoh-ei na madan madiah khlem da pynmih umsyep na lade hi. Ka tyngka iakhalai ka leit ka wan khlem sangeh. Mynta ka wan sha uwei u briew, lashai ka leit sha uwei pat. Shisien ba ka la leit na ka kti kam ju wan phai kylla shuh. Lada don uba ïoh iakhalai mynta ka sngi shihajar, lashai ka sngi lada un iakhalai biang. ka tyngka baroh kaba don kan poi sha uwei pat. Ha kane ka rukom ka tyngka iakhalai kam ju lang ha pla.

Nalor kine, dang don shuh sa kawei pat ka daw balei ba ka tyngka iakhalai kam ju lang. Ka daw bakongsan, ym don u ne kaba lah ban pom daw bun wait kat haduh ban da ïoh lut khoit ia ka peisa jong ki nongiakhalai. Lada uwei u pom daw saw ne sau wait bad haba um lah ban pynlut ia ka tyngka kaba ialeh pyrshah ia u ha kajuh ka khyllipmat, kiba iapyrshah ynda la poi ka daw sa sha ki ki khur kylla ia ka tyngka jong utei uba pom daw. Shu kumne khui-shi-khui da ki spah kylla. Teng-teng ka tyngka kaba tang shihajar ka neh ka jingiakhalai da ki taïew. Ka jingmih nangne ka long ba ka tyngka shihajar ka poi tang katto-katne phew tyngka ha kti u nongkhalai, bad kaba bun ka tyngka ka leit lut sha u nongpyniakhalai ne ka seng kaba ai khalai.

U nongaikhalai u shim peisa katto-katne tyngka katba shong ka dor na uno-uno u nongiakhalai tang mar shu dep pom daw. U nongkhalai man ba u pom daw u dei ban thep ha synduk ba la pynkhreh lypa da u nongaikhalai. Ha kajuh ka rukom, ynda la poi noh ka daw sha uwei pat u nongaikhalai, uta ruh lada jia ba u bha ka bok, u pom shi wait ar wait, bad kaba kumta u dei ban da thep peisa ha i synduk ba la khreh lypa. Ia kane ka rukom dei ban leh da baroh kiba iashim bynta ha ka jingiakhalai. Ia kane ka jingthep peisa

ki khot ka "Bai-ding," lane "Bai-musur". La paw shai kdar ba ka tyngka iakhalai kam leit sha ki nongiakhalai-para-ba-iakhalai hynrei ka leit lut sha ki nongpyniakhalai.

Na kane ka daw, u nongiakhalai um dei ban khmih lynti ia ka bok ka nusip jong u da kaba u leit iakhalai un ioh peisa. Lada un leit iakhalai shispah shisien, khyndai-phew-khyndai sien un duh bad tang shisien un ïoh. Haba ioh kumne shisien kam mut ba u lah ban pynioh pat ia ka bai trai ne ka baiduh baroh, hynrei ka long ban pynbrai ia u nongiakhalai. Ka jingïoh kaba shisien kam lah ban khyllie nong pat wat tang ia i jingduh iba arsien ruh. Namar kata ka daw, u nongiakhalai um dei ban ong ba ba haba u leit iakhalai un ioh, hynrei un leit duh.

Ia kane ka akor la pynrem da u luk u lak baroh shi snieh pyrthei. Kane, ki ong, dei ka 'nusip-takor-shyllangmat.' Ka 'akor kaba poh na kiba poh tam' — ka 'Akor Pohrati'. Lah ban kiar na kane ka akor kaba sniew tang lada ka mon iehnoh ka khlaiñ.

KA BAM U KHASI

Ka jingbam bakynsai tam u Khasi ki long:— u khaw, u riewhadem bad u krai. Nalor kine, don pat sa kiwei pat ki jait jingbam kibu ai

bor ia u Khasi ha ka trei ka ktah. Kita ki long:—ka shriew, u phan-myugngor, u phan-karo bad u phandieng. Kine ki long ki jait jingbam kiba u Khasi u bam ha ka por mynstep eh tang shu lah khie thiah, bad mynsngi ha ka por shongthait na ka jingtrei. Don pat katto-katne kiba duk kiba rangli kiba pyndonkam ia kine ki bam teng-teng kum ka bam step bad miet tang ban im. Haba shim ia ka jingshisha, u Khasi u bam lai sien shisngi—mynstep shwa ban leit sha la ka jingtrei, mynsngi ha ka por shong-thait na ka jingtrei, bad mynmiet ynda la wan phai na la ka jingtrei. Ka rukom bam u Khasi lah ban pyniabynta kumne harum:

Mynstep eh tang shu khie thiah, naduh u khyllung haduh u tymmen ki tare shwa sha tyngier ne sha rynsan buh bam. Ynda ki la lah bam, ki sa sdang ka shet ka tiew bad ka trei ka ktah. Ka jingbam step jong ki ha kane ka por ki long, u phankaro, ne phan-myngngor, ne ka shriew, ne u phondieng. Kitei ki dei ki jingbam kiba ju shet lypa mynmiet shwa bun thiah Ki da mang ar sien bam shisngi—mynstep bad mynsngi. Kine ki dei ki jingbam kiba u Khasi u niewkor eh ban kyrshan ia u ha ka por trei

Mynstep shwa ban leit sha la ka jingtrei bad mynmiet ynda wan phai na la ki jingtrei, ka jingbam bakongsan jong ki, ki long ka

ja-khaw, ja-riewhadem, bad ja-krai. Don ki Khasi kiba bam tang da u khaw, don kiba tang da u krai, bad don ruh kiba shet khleh lang kum ia u riewhadem bad u khaw.

U Khasi u long uba bam pih, uba lutphut, bad um salia ia ka lashai la shisngi. U trei shitom mynta ka sngi bad u bam pynlut noh ia kaba ïoh baroh la shibit mynmiet. Ym don u ban kunai ne tyngkai, hynrei u kwah tang ban pynhun ia la ka mynsiem. Shaphang ka doh pat, u bam naphang lin, la u long ne u bym long niam. Tang katto katne ïing ki kheiñ sang ban bam ia ka doh kaba kim mon ban bam.

KA AKOR BAMJA KI NONGREP KHASI

Ngin shu kdew khyndiat ia ki rukom bam ki nongrep Khasi. Ki nongrep nongkyndong kim da salia eh ia ka rukom bam. Borabor, ki pyrkhat tang kumno ban thep bam ha kpoh bad ban dep kloi. Ha ka por ba sya lei-lei ban leit shano-shano, ki klun tylli ia ka jarew kluk-kluk kumba klun u bseiñ ia ka khnai. Ka por bam jong ki kam palat la kumno-kumno ia ka hynriew ne hynñiew minit. Ia kane ka rukom, ym lah ban ong ne tuklar ei-ei ba, ka jingmlien jong ki ka ialam ia ki ban leh kumne. Ki nongkyndong kim lah ban bud kat

kum ka jinghikai ka kot haijien, bad nud ban ong ba ki nongkyndong kin iap lut baroh lada ki bud kat kum ka rukom hikai ka kot haijien. Ka jingmlién jong ki ka pynlong ia ki kiba shait bakhlaiñ bha palat ban ia uba tip kot tip sla.

Ha ka por ba khreh bamja, ki sei ia ka pliang na almari, ki khatja bad ki bam. Haba don manomano ba pynkhatja, ki ap ba kin da pynkhat ma ki, bad lada ym don mano-mano ruh, ki khat hi. Tang teng-teng ba ki ju ia bamja lang shrup baroh shïïing. Hynrei, bunsien, ki iabam uwei hadien uwei pat. Kat kiba nang kdang ki phet sha la ka jingtrei, bad kat kiba thngan ki wan bam. Kumne ter-ter ki tynruh khiewja uwei hadien uwei pat. Haduh mynta don tang katto-katne kiba kham shemphang ia ka akor ba, shwa ban bamja, ki pynkhreh ka dabor ban thet ia ki kti, bad ka um ba klat ban kynruh ktien. Ha nongkyndong, phin shem la jan baroh kim ju thet ia la ki kti la ki long kiba jakhlia katno-katno ruh shwa ba kin bam. Ki leit trei lyngkha baroh shisngi, ki ktah khyndew ne kano-kano ka jakhlia, hynrei, ynda ki wan phai pat sha la ïing, ki bam ja da kata kajuh ka kti kaba jakhlia. Kumjuh, haba wan kai ki lok bad haba ki ai ja sngewbha ia ki kim ju ai um ha dabor ne ha klat. Ki nongwan kai ruh kim salia ban bam khlem thet kti, bad ynda ki la dep, ki leit beit sha kamra buh um bad la ki pliang bam ha ki kti ban thet ia ki kti

MEGHALAYA STATE CENTRAL
LIBRARY, SHILLONG.
Call No.

hangto. Ki trai iing, haba la dep bam bareh, ki lum ia ki pliang, ki siang bad ki khiewshet baroh shijaka kum ka thup bad ki sa khlieng ia ki haduh ban da dei ka por bam ja sa shisien pat. Tengteng, kito kiba kham khia kti khia kjat, ki iehnoh sah ia ki tiar bam khlem sait haduh ar ne lai sngi tat haduh ba ym don tiar shuh ban bam. La shisha, ki nongrep ki long kiba smat ba sting ha ka trei ka ktah, hynrei ia kane kawei ka jingmlien kim pat lah ban kiar. Katba ka ri ka nang shai katta ki jingmlien ki nang jah kawei hadien kawei, bad ngi khmih lynti ba kan duh lut syndon khoit.

KA POR BAM HA LA ÏING

Ka rukom bam ki nongrep kam long satia kaba i hun. Bun na ki ki shu leh kulmar ia ka por bam. Kim sngewthuh haduh katno ka pynsniew kane ka jingmlien. Ki pher bak-ly-bak haba iapyrshang bad ki Phareng ne bad kiwei pat ki jaitbynriew ha ka ryngieng ka ryniot, ka dur ka dar, nadong shadong, namar ba ki Phareng ki long kiba tip bad bud ia ka por kaba thikna ban bam. Ki bam ki dih, ki trei ki ktah, bad ki leh ia kano-kano kaba ki thmu da ka por. Ki Khasi, ha ka jingshisha, ki long kiba lalot, bakangar, bad ym biaug tang ban

kynnoh pap ba ki long kiba lalot bakangar; ka daw tynrai ka long, ym shym la hikai ia ki ban leh kat kum ka por naduh dangrit. Ki durut kulmar ia ka rukom bam: mynta ki bam pynhiarsat jlep-tungtap, lashai pat ka sngi ki bam pyrjah-nguid-umbiah. Kane ka pynsniew ym tang ia ka jingkoit jingkhiah hynrei ka ktah ruh ia ka spah. Na kane mih bun jait ki jingpang pynjynjar jingmut. Ka jingleh kyllum ki Khasi ka pynlyngngoh ia kiwei pat ki jaitbynriew kiba ïoh-i. Kam long kaba shongnia ban ñiat pap ha ki Khasi mynta, hynrei ka long ka dustur kaba la hikai da i 'mei-rad pa-rad naduh myndang lung ka pyrthei.

Ngi kubur ba ki Khasi ki long kiba shait bakhlaiñ wat la ki bun ki dih khlem por khlem jingtip. Ia kane ym lah ban len namar ba la pynmlien naduh daug khyllung. Wat la katta ruh, dei ban mlien ban bam da ka por bad ban antad. Ha ka sngi kaba sngewkham bangja, ki bam palat haduh ba ka kpoh ka at pyrtung kum u mawsohrew, ¡at, ha ka sngi kaba ki sngewngiahja, ki shu bam tang shi taw-ar-taw tang ban tehkpoh. La shem ba borabor ki ju bam ha ban da pyrkhing ka kpoh haduh ba la shitom ban trei kam. Nalor ba ki bam palat, ka por ruh ki leh thurmur. Ban shu leh khlem suitñiew ia ka rukom bam, ka long kaba shyrkhei

ha ki sngi ki ban sa wan. Da kaba leh kumne, ka met ka ringsdot mian-pa mian, ki khmat ki ngam sha lyngkdong ki reng-ngab ki sti, ka met ka long kum ka ruh-sop khñiang ki shyienglbong kum ka wait lyngngun, bad ki kjat kum ki seijshken. Ka ktah ym tang shimet hynrei ka long ruh kum ka jingpang baiabit ha ka ri hi baroh kawei.

Ia ka rukom bam katno-katno sien ngim lah ban tuklar, namar ka dei ka kam-ram shimet-shimet ban tip ia kane. Kane kam shong eh tang ha ka jinghikai, hynrei ka shong ruh ha ka jingmlien Lada ka jingmlien kaba bha, ka pynbha, bad lada ka jingmlien kaba sniew ka pynsniew ia u briew. Kumta dei ban buh ia ka por bam bathikna ba katno sien dei ban bam tista bha ha man ka shi sngi.

KA NUKSA BAMJA KABA BHA

Kynmaw ba ym dei ban bam ja uwei hadien uwei pat kum u nongleit buhnong ne u nongwai trei sha ki ri kiba jngai. Borabor ki dei ban iabam lang shrup ha kajuh ka por baroh shiiing. Da kaba iabam lang shrup baroh shiing ha kajuh ka por, ka ja ne ka bam ka dih ka lait syrwa, bad ha ka don ka jingmyntei. Ym dei ban thnum bad khñium ha ka por bam lada bang ne ym bang

ja. Ki kmie ki kpa, ne ki hynmen rangbah ki dei ban long ki nongpynkhat ne nongsamja. Kim dei ban plied sah ia u khiewja khiew-jyntah, bad ki dei ban da tap noh tang shu lah sam mar katto - katne sien khat bad ki dei ban weng noh ki siang jyntah na u khiew-jyntah mar shu dep khat jyntah. Ha ka por ai ja, kim dei ban iabun ktien ne iakajia shipara. Ki dei ban sngap jar haduh ban da dep bam bad kim dei ban bam lut khoit khlem da iehnoh shi-sohkhaw arsohkhaw bad kim bit ban pynsah pud lymbher iano-iano ne ai hano-hano. Ha ka por bam, ki dei ban pyn-i ka khmat phuh samrkhie, ba kam ju bha ban lehsa. Haba kwah bam, da pan na ki hynmen ne ki kmie ki kpa. Ka long ka jingmlien kaba sniew ban shim tuh ne ban shim hi khlem da ïoh hukum ne kynjoh ktien shwa na ki. Kynmaw ba uwei un nym peit shin ia uwei pat ha ka por bam. Haba duna ei-ei ha ïing ha sem kaba dei shaphang ka bam ka dih bad lada donkam ban da thied, uwei na ki para u dei ban pan peisa na ki kmie ki kpa khlem da iathan badno-badno.

KA SHA

Dang shen ka poi kane ka sha ha ri Khasi. Haduh mynta, ki Khasi nongkyndong, kim pat sngewthuh bha ban pyndonkam ia ka sha ha ka

rukom kaba dei. Ka sha u Khasi ki dei, u phankaro, ka shriew, u phandieng, bad kiwei-kiwei ki kynja jingbam Khasi kiba pynkhlaiñ ia ka met. Ia kine ki jingbam, ki ju bam ha ka por mynstep tang shu lah khie naba thiah bad ha ka por shiteng sngi haba shongthait na ka jingtrei. Bunsien, ki burom paralok ia kiba wan shong kai ha iing jong ki da kine ki jingbam. Ka long kaba i-hun ban ioh-i ba ki ia bam ia kine ki jingbam bakordor jong ki. Ki long ki jingbam kiba pynkdang bad aibor ia ka met ka phad. La jan man la kawei-pa-kawei ka iing ha ki nongkyndong, ym tang kiba riewspah kiba duk ruh, ki pyndonkam ia kine ki jingbam. Ki shet lypa shibun mynmiet shwa ban thiah, bad ynda la ih, ki buh ha u prah ne khohryndung ha rynien ne rynsan iing haba dei tdem.

Kumba la pynpaw ha ka bynta ne lynnong sha khmat, ki nongrep ki tang shu khie thiah, ki twad re-re shane - shatai sha rynien sha ba don u phan ne ka shriew, nangta ki bam ha ban da sur-syn-ang ka kpoh, bad ynda la dep, ki sa sdang trei la ka kam la ka jam. Ym tang ki trai iing, kiba wan kai ruh ki shim u phan na rynien bad ki bam ha ban da muja hi jhor. Haba ki la kdang, ki buh biang ia kiba tam ha kajuh ka jaka. Kumne, baroh shisngi shisngi, uwei hadien uwei, kat iba thngan u wan bam bad uba kdang pat u pang

krad sha la ki jong ki jong ki kam. Nalor ba ki long ki jingbam kiba ai bor ban trei ban ktah ki long ruh kiba suk ban khreh. Ym da don kam u khiew shet bajanai na ka bynta kane tang ka tin umphniang sharak ne u khiewshet bam sniang la biang eh. Ki shet tang shisien shet mynmiet la biang ban bam baroh shityuriew-iing ha ka shisngi. Naduh kiba duk barangli haduh kiba riewspah, ki leh ia kane ka rukom. Kumba la ong haneng, ba naduh ba ki la tip ia ka sha, wat ki nongkyndong ruh ha ri Khasi ki la sdang ban kyntait ia la ka bam kaba kordor bad ki la sdang ban pyndonkam noh da ka sha. Don sa tang katto - katne ki shnong ki bym pat iehnoh ia la ka bam haduh kine ki sngi mynta. Ka sha ka long kawei kaba ktah ia ki bor ka jingkoit jingkhiah u Khasi. Dang kham mynshwa, ki Khasi ki long kiba shait bakhlaiñ, ba eh met eh phad bad ba pura bha ka jingsan, hynrei naduh ba ka pyrthei ka la shai, kim long shuh kumba mynshwa namar ba ki la pyndonkam bun jait ki jait jingbam ki bym aibor satia ia ka met.

Ka long kaba sugewsih ba bun na ki Khasi ki die tat dor noh ia la ka bam kaba kordor bad ki thied rem ia ka bam kiwei pat kaba pyntlot bad pynswai ia ka met. Katba nangmih ki sngi, u bnai bad snem, ka snem, ka ryta bad

ia jinglong met jong ki ka nang ringswai. Ingewlehnoh-ei ba ki bret noh ia la ka bam bad ki pyndonkam da ka bam kiwei kaba pynbang lang shikhyllipmat. Mynshwa, haba ki nongrep ei leit lum, ki ju rah bam sngi da u phan ne da kano-kano ka jait jingbam Khasi kaba pynbang ia ka kpoh. Kumta ki lah ban trei ban ktah ha ka rukom kaba dei Hynrei mynta naduh ba ki la pyndonkam ia ka sha, haba ki leit sha lum sha wah, ki trei ki ktah, ki ju rah bam-sngi da ka ryngkat bad khyndiat ka jarew. Ki ñiewkor ia ka sha ba ka long kaba pynshthait ia ka met. Don sa tang katto-katne ki jaka ha nongkyndong ki bym leit ia ka sha. Kim sngewthuh haduh katno ka ring bad ka ktah ka sha ia ka met jong ki kaba khlaiñ. Ki ilot, ijem bad kim lah shuh ban trei ia ki kam kiba eh ba thain kum ki Khasi mynshwa bad kim lah ruh ban trei kam ha ka rukom kaba dei. Lada iapyrshang laingut ki Khasi mynta ban uwei u Khasi mynshwa, ka bor ka dang ia ryngkat. Kane ka paw shai ba ki pyndonkam ia ka bam kaba pher bapher ka bym tei ia ka met. Haduh ka met ka phad, ka ryngieng ka synñiot, ka bor ka sor, ki Khasi mynta ki pher ki bran ban iapyrshang bad ki Khasi hyndai. La ka sha ka long kaba pynbha, pynjem ia ka met ka phad, phewse, ka pynsniew bun ia ki Khasi, naba kim nang ban pyndonkam ia ka kat kum ka

rukom kaba dei kumba leh kiwei pat ki jaitbynriew. Ki leh palat khlem da suitñiew ia ka jingkoit jingkhiah. Kaba pyndonkam ia kiei-kiei ki bym lah ban pyndonkam ha ka rukom kaba dei ka long ka akor kaba sniew.

KI NUKSA DIH SHA KIBA BHA

Peit ba ym dei ban dih sha palat nalor ka saw ne san pila ha ka shi sngi. Ka por dih sha ka dei ban long tang mynstep bad mynsngi, teng-teng mynmiet shwa ban thiah. Haba dih sha, dei ban dih ryngkat bad khyndiat ka ja ne kino-kino ki kynja jingbam khnang ban lait na ka jingshong um bad kynruh ka kpoh. Sumar ba ym dei ban dih bun shamoit eh ka shini namar ba shongwieh, bad kiwei-kiwei ki jingpang ha ka kpoh. Ia ka shamoit bad pila dei ban da sait bha da ka sabon ne shut da u rynga tengteng ban lait na ka jinglati bad na ki khñiang jingpang. Ym dei ban dih sha bun pila nalor ka ar pila ha ka shi syndih. Kynmaw ban nym pynriew slip slip-slap slap ha ka por dih namar ka pynwit ia kiwei pat kiba dih sha ryngkat. Mar shu dep dih, dei ban sait noh ia ki pila bad siang namar ba u skaiñ un ym ïoh snoh. Ym dei ban thep ia kinokino ki jingbam dihsha haduh ban da shlei ka pila sha smam namar ba i jlawngnid. Kumjuh, haba dih sha, kynmaw ban nym jliah da u thylliej

ia ka siang sha ne ban tynruh ruk-shi-ruk ia ka pila haduh ban da i kum ban mong sa ka tdong pila. Kane ka dei tang ka kam ki nongbiej. Haba dih sha, dei ban pyndonkam bad ki piris ban lait phaloh sha sha madan madiah bad ban lait jakhlia ha iing ha sem. Borabor, tang shu lah king ia ka sha, dei ban buh ia ka shamoit ha piris bad ym dei ban king stet bad pynriew jingsawa ei-ei. Haba rah ia ka pila sha, dei ban rah lang bad ka piris de ban lait jaw sha ha ki jaiñ ki nep. Haba don ki lok kiba ai sha, ym dei ban jlawnguid than; dei ban da iatyngkan katto-katne por. Lada bud ia kane ka akor, ka jingmyntoi kan long ia lade hi shimet.

KA RUKOM BUROM HA KA BAM KA DIH

Ki Khasi kim pyrwa eh ia ka akor bam. Ki leh kumjuh ha la iing ne iing jong ki briew. Namar ba ki long kiba palei mynsiem lada bam ki lok ha iing jong ki kumta ia lade ruh kim salia ban pan na ki haba ki thngan. Kito lei-lei kiba kham don ka jingsngewshaniah lok, nwei ia uwei pat, ki ñiew ba ka iing ki paralok ka long kum ka iing la jong. Ki iabam iadih kyllum kat haba lap la ha la iing ne ha iing ki paralok. Kim durai ia ka lut ka sep lada lut mano-mano ruh kajuh hi. Kane ka akor ka long kaba itynnat shi-katdei eh

haba iadon kum kane ka mynsiem iaieit paralok.

Ka long kaba sngewsih ba bun na ki Khasi kim ju lah ban iaineh ha ka jingiaieit lok: teng-teng, ki lok kiba ieit tam ki long pynban ki nongshun kiba sniew tam. Ka daw bakongsan ka long, ki Khasi haba ki leh ia kaei kaei ki leh palat haduh ba ka ialam pynban sha kaba sniew. Haba ngi kwah ban leh bha ia ki lok, ngi dei ban leh da ka pud ban nangroi. Ngim dei ban leh palat wat lada ngi leit katno - katno ruh ba ioh kan pynsniew pynban. Ngi dei ban sngewthuh ban bud ia ka akor kaba bha ka ban pynroi ia ka jingim. Ka jingleh kyllum kan pynduroi ia ka akor Khasi. Ka jingjham madei ia ka bam ka dih kam long ka akor kaba bha. Namar kata, dei ban da iathaiñ haba ki tyrwa jingbam ki paramarjan marpa ne ki lok Ban shu jlawnguid ne kyntait kynjing eh na phang ruh kam lah ban tei ia ka jingialong shi-lok. Kumta, dei ban bishar kat kum ka por. Namar kata, na kane ka daw, dei ban don ki aiñ ha lade ban da na ki jingmlien kiba sniew. Ki Mishonari, ha ka jingshisha, ki la pam lynti ia ka akor Khasi kaba bha ha ka liang ka bam ka dih tang ba ngim pat lah ban pyndkut bad ka dang sah hi tyrkeng-ma-keng. Lehse, ha kawei ka por, kan dkut bad kan sa shai ka pyrthei Khasi kdar.

U DUMA

U duma u don bun jait, bad la thaw ha ki bun rukom. U long u jingdih uba la ju pyndonkam tang ki shynrang ha ri Khasi. Ha kiwei pat ki ri ki kynthei ruh ki dih duma kumba dih ki shynrang. U long u jingdih uba da ka tdem ba pynsyaid ia ka shadem khamtam eh ha ka por khriat. U duma u long u jingdih u bym don jingmad ei-ei bad ba pynbu-aid ha u bym pat ju mlien dih. U long ruh u jingdih uba bang ha uba la kyrni. Ka jingbang bad ka jingmad u duma ym lah ban batai, namar ba dei tang ka tdem. Baroh ngi tip ba u duma u long u jingdih ba pynking khlieh, pynban don pat kiba la dih kyrni kiba ong ba ka khlieh ka king lada pud ka dih duma tang katto-katne por ruh. U briew uba la rangbah i biej lada um dih duma, tang ba, ka shong pat ha ka jingmlien. Don kiba ong, bha ban dih duma haba la rangbah, don pat kiba ong, bha ban nym dih. Ia kane ym don mano-mano ruh ba lah ban bishar. Ka mon u briew hi kaba lah ban bishar shimet-shimet. Don tang khyndiat eh kiba i-biej bad i jakhlia ia u briew uba dih duma kiba ngi lah ban pyni harum :—

Kat kum ka rukom kaba i-jymbriew-jymblei, dei tang ki rangbah ne uno-uno u shym-

rang uba la palat ia ka arphew snem. Haba dih ia u duma ynda la biang la pura bha ka ryta kam da ktah eh ia ka jabieng bad ka shadem. U duma u ktah wat ia uba la rangbah haba la kyrni eh ka dih. Kumta donkam ban kham iatyngkan ia ka por.

Kawei pat ka jingpynsniew ka long ba ym don uwei ruh u shynrang uba pyrshang ban kiar, na kaba dih khleh ia u duma. Tharai mynta u dih da u duma Khasi (ktieh ne rkhiang) uba ju dih paitbah lem ki briew, lashai u dih da u biri, la shisngi da u sikret tat, ha ka basaw sngi da u nobikot, bad kumta ter-ter. Wat lada ka jabieng bad shadem ka khlaiñ katno-katno ruh kam lah shuh ban trei kam ha ka rukom kaba ryntih haba bteng ia katei ka jingmlien kaba sniew. Namar kata, haba kwah ban dih duma, dei ban dih tang shi jait lada uno-uno, ban lait na ka jingmynsaw u duma.

Dang don shuh ka akor kaba kham isaitmet, kata ka long, bun na ki rangbah, haba leit jingleit, ne ha iing, kim lah ban taiar la u jong u duma. La shem ba la jan manla uwei-pa-uwei u rangbah um lah ban pynbiang ia lade. Don u rangbah uba don tang u duma khlem jingpruid, don pat uba don tang ka jingpruid khlem duma. Don ruh u rangbah

u bym salia ban pan biri ne jingpruid na ki briew ha lynti ia kiba um ithuh wat tang ka khmat ka khmut jong u hi. Kane ka pynibiej ia ka long rangbah. Ban lait na kane ka jingmlieh kaba sniew, donkam ban da phikir bha. Lada ym don biri ne jingpruid la ka jong, dei ban shu shah noh. Ym dei ban shu jham eh na u thohmut thohmat ha lynti. Bad haba ym sngew lah shah ba kwah eh, lada lah, dei ban pan tang na ki lok kiba lah ban shaniah bad ieit.

Shuh shuh, u rangbah um dei ban dih u biri ne u duma khyrdong tang namar ba thrang ha bym don shuh. Kane ka dei ka jingmlieh ka basniew kaba pynpoh ia la ka long rangbah. Ym dei ban iakbum lang bad u luk u lak da u juh u sikret ne ka shlim. Haba sngewkwah ban burom paralok da u sikret ne biri, lada ym lah ban sam uwei-uwei ha manla uwei-pa-uwei, dei ban shu kdiah mar mar khyndiat. Lada dei pat da ka shlim, dei ban da ñiad da ka rumar ne kano-kano ka jaiñ shwa ban ai ha ki lok bad ym dei ban kbum ia ka shlim tang shu mar dep dih ki lok khlem da ñiad shwa. Kynmaw ba haba ai shlim ia ki lok dei ban shim noh tang mar shu dep, namar bun ka shlim ka jah rngai noh khlem da tip. Ia kine kiei-kiei lah ban pyllait tang lada pynmlieh.

Ha kane ka juk mynta, u khynnah ruh u la kyrni 'bha ka dih duma. Ki kmie ki kpa ne ki nonghikai skul kim lah shuh ban pyllait ia la ki khynnah na kane ka akor kaba sniew, imat namar ba ka juk ka la khyllah. Don ki khynnah kiba dih duma haduh ban da sawreng ka khmat. Kane ka ktah ym tang ia ki khmat, ka ktah ruh ia ka jabieng bad ka shadem. Baroh ki dkhot met u khynnah ki long kiba dang lung, dang thymmai, bad dang jem ki thied ki jaw. Dei ha kum kine ki por ba lada u khynnah u pynsniew noh ia lade da u biri ne sikret, ka jabieng kam lah shuh ban trei kam ha ka rukom kaba dei. U khynnah u lah ban long uba stad katba' u dang khynnah dang shongskul, hynrei haba u dih duma ha kum kine ki por ka jabieng kam lah ban trei kam shuh. Ynda la rangbah, la tlot ki thied ki jaw. U biri u dei u jingdih uba ieit eh ki khynnah. Ki khynnah kim tip haduh katno ba pynsniew une u biri ia ka met jong ki. Ki khynnah ki ieit eh ia u biri namar ba u long uba bang bad ba suh bha ka shadem. Don bun jait u biri, bad ia u biri la khleh da ki bun rukom ki jingkhleh pynbang. Don ruh teng-teng u biri uba shu khleh thok da ka eit masi ne da kino-kino ki kynja ñiut kiba syriem kum u biri hi. Ki nongdie ki khleh kumne tang ban bun, bad ban iohnong, namar ba u biri u long uba tat dor,

Hynrei kim pyrkhat ba ka long pynban ka bih ia uba dih biri. Kumta pyrshang ban kiar noh na ka dih biri kyrni ioh shu ioh jingpang biri ei kha-ma-kha.

KA KIAD

Ka jingmut jong ka kiad ka long kaba iar shi-katdei eh. Ka kiad ka don bun jait. La shna ia ka kïad na u khaw, u kew, u kynja soh bad jhur. Ka kïad ka long ka ktien kyllum jong ngi u Khasi katba u Phareng pat u pyniabynta ia ka kïad ha la ka jong ka jong ka jait. Ka kïad Phareng ka don bun rukom bad ka jingmad jong ka kïad ka iapher kawei na kawei pat. Ka kiad phareng kaba bha ka pynkhlaiñ ia ka met ka phad, ka ai-bor ai-mynsiem haba dih thikna bha ia ka bad haba dih kat ktum ka rukom ba dei biang. Don ruh ka jait kïad kaba pynsniew kaba ju dih tang kat ban ioh pynleh sngewbha ia lade. Ka kïad Khasi ruh ka don bun rukom, bad don shi rukom ha kaba baroh ki briew ka ri Khasi ki ju dih kyrni bha. Kata kajuh ka kïad ka don ar rukom—kaba khor, bad kaba jem. Ia kaba khor la shet kyrpang khnang namar kano-kano ka jingdonkam, bad ia kaba jem na ka bynta

ban dih paidbah. Ha ka jingshisha, ka kïad ka long ka jingdih kaba bha tam kaba long ka dawai ban pynbha ia ka met jong ngi ki briew haba ngi nang ban dih ban thew kat kum ka bōr bad por. Ka kiad ka kylla sniew tang namar ba ngim tip ban pyndonkam kat kumba dei biang. Bun u Khasi uba kylla mrad ha ka kïad. Kane baroh ka leit jia tang namar ha ka jaka jong u la sharai pynban da ka kïad. Sa bun kiba kylla jot namar tang na kane ka daw. Ban lait na ki jingsniew ba bun jait, ngi la dei ban sngewthuh ban bishar hi ia lade shimet-shimet bad ban bud ia ki nuksa kiba yn sa pyni harum kiba lada dih kïad ruh kin pyllait na ki jingsnlew bym lah kiar.

Nyngkong eh, la maham jur ia u khynnah uba dang hapoh ka arphew suem ban dih kïad. Ka kïad ka long kaba pynlyngkot ryta. Ka kiad ka kham pynsniew ban ia u biri ne sikret. Ka ktah ia ka shadem bad ka khlieh haba dang lung ka ryta. U khynnah uba dang khluit bha ka snam u lah ban dih kïad ar shah ban ia uba la rangbah bha. Kane ka paw ba ka snam u khynnah ka kham khlaiñ ban ia ka kïad. Kum ha kine ki por ba ka snam ka dang trei kam bha, lada pynsniew da ka kïad, ka bor trei kam ka tlot noh bad kam lah shuh ban trei kam ha ka rukom kumba ju long.

U khynnah u kham shah pynshoi bun shah ban ia u rangbah ha ka kiad U khynnah uba la mad ia ka kiad, ka jingim jong u ka pher na kiwei pat ki para khynnah. Ka kiad ka ring ia ka trei ka ktah, wat ka shong ka sah ruh kam thikna shuh kum kiwei pat ki para khynnah. Kane baroh ka leit jia namar ka kiad ka trei kam palat ia ka jabieng jong uba danglung. Teng teng, ngi shem ba ka kïad ka pynpoi ia u briew shaduh ka jingiap hi. Haba u la brai ia ka kiad, lada um ioh peisa, um banse ban shu tuh noh. Bad haba u la kylla tuh, kaei ka ban jia ia u hadien ym lah ban batai. Ka kïad ka don ka bor kaba khlaiñ haduh katta-katta ban trei kam ha ka met u briew. Don kiba ong ba haba la dih ia u khaw-iang la kham eh ban lait pat.

U rangbah um dei ban dih kïad. Wat ong ba ka kiad ka long ka dawai pynjah thait bad kaba pynsngewbha mynsiem. Um tip ba haduh katno ka shet shukor ka kiad haba la kum mad ia ka. Ym dei ban ong ba un dih shisien-shisien, namar kaba shisien kan lam sha ki lak sien. Ka kïad ka dei ka paralok jong u 'suid-tan. Haba la ialang lok bad u 'suid-tan, u 'suid-tan u wan paw borabor ha kano ma ka por kaba u donkam. Haba la ialang lok bad u 'suid-tan, u 'suid-tan um ju ong leh ia kano-kano kaba bha, hynrei tang ia kaba sniew. Lada dih kïad tang shi klät un ong dih sa shiphew klat ban hun. U pyñ-

brai, u pynkwah haduh ban da lamwir khlieh thlam. Lada lah, pyrshang ban nym ong ban mad tang teng-teng.

Ka kïad ka long shisha ka dawai haba nang ban pyndonkam ia ka. Kumba la ong haneng, imat ba ka kiad ka dei ka paralok u 'suid-tan, bad ba kham bun na u Khasi jong ngi u long uba ngeit-ksuid kumta um lah ban lait na ki jingpyushoi u ksuid. U doktor u dei uba nang eh ban antad ia ka kïad katno ba un dih. Hynrei, ha kane ka juk mynta, wat u doktor ruh u la shah pyushoi kumjuh. Um lah ban sharai ban dih tang kat kumba u dei ban dih. Bunsieu, u dih palat ar shah lai shah na kaba u la buh-pud. Haba kumne, kumno yn iabishar, mano ba bha bad mano ba sniew, ka kiad ne u nongdih ia ka ?

Lada lah, ia ka kïad, bha ban nym taw wat tang shi taw ruh. Ia uba la mlieu, lada un pyrshang ban pynduna da kabi dih tang shiteng na kaba u ju dih ha ka por janmiet tang shu lah wan na jingtrei ha ka por bamja, nga tharai kan bha shibun. Kane ka nuksa, nga ngeit, ym tang ba ka pynjah thait ia ka met, ka phad, ka ai bor ruh ia ki thied ki jaw. Ka kïad ka kham iadei eh bad u briew uba trei ba ktah shitom. Uba trei suk bad uba trei babu kam iarap ei-ei ruh em, ka ktah pynban ia ka khlieh.

To tip ba uba la brai bha ia ka kiad um lah shuh ban pud miet, kata ka mut ba manla ka miet u dei ban ioh kiad. Ka mynsiem uba dih kiad kam long kaba hun satia. Tharai lada un duh kiad shi miet, um nang ioh thiah shuh. Sngewlyngngoh bi u nongdih kiad um ju duh kiad wat la um don peisa ruh Ka long kaba iphylla bad kaba pynpyrkhat ia u briew u bym dih. Ka don kaeire-kaei ka ma-ia kaba ai-lad da kumne kumtai kat ban ioh dih. Uba la dih kyrni, la ka kamai ka jingioh jong u ka long kaba rit tang kat ban bam ruh ym biang, ia ka kiad pat kaba u ju dih un nym pud miet. Don hateng-hateng u nongdih uba la khlem raiñ palat u pynduh khaw ia la ka tnga bad ki khun tang ba un ioh dih. Kum une u jait briew, um salia wat lada duh khaw ki khun tang ban ioh dih ia lade. Ka jingjot hangne kan wallam ym tang ia u shimet, ka wallam ia ka iing hi baroh kawei.

Ym don uwei ruh u briew ha kane ka pyrthei u ban ong ba ka kiad ka long kaba bha. Ka kiad ka long ka nongpyniamai briew, ka nongpynjot ia ka long-iing long-sem khamtam eh ia ka longrymieng. U briew uba la nang la stad, uba paw pyrthei, lada tang shu tiak shah pynshoi ha ka kiad, ka jingnang jingstad jong u ka shu long lehnoh-ei. Ym don uwei ruh u ban ñiewkor ia u briew uba stad uba dih kiad. Haba la dih kiad

um lah shuh ban sharai ia la ka jingstad jong u. Namar kata, ka jingstad jong u kam lah shuh ban roi bad ki shu long noh tang kum ki sla dieng kiba lah ban pyut ha kano ma ka por.

Ka kyrdan jong u nongdih ka iaryngkat bad u sniang. U sniang u dang don ka por ban sum ktieh, ban dem ha liew-nur katba u nongdih pat um ju tip por. Haba la palat ka dih, la man eit ka jabieng bad um tip shuh shano un leit. Wat la u riam u beit rymphai, um salia ban thiah la ha liew-nur ne ha ktieh. Teng-teng, phin shem ba u nongdih u babe haba u shem ia lade ha kane ka jinglong ynda u la pyngngad pat. U babe shiphang katto-katne por katba um pat sngewkwah kiad, hynrei, tang shu la dei biang ka por dih kïad, ia kajuh ka jinglong un leh. Haba kumne mano ban kit khlieh.

Kane ka `jingleh ka pynjynjar ym tang ia u shimet hynrei ia ka iing hi baroh kawei. Ka tnga bad ki khun ki jynjar ban shem ia u kpa ne u para uba long ha kane ka jinglong. Ha ka iing ba duk lei-lei, ka long ka jingjynjar kaba khraw namar ba u thiah khap bad ba um ai peisa ban thied khaw. Kane ka jingjia kaba ju jia kynrei eh ha ka ri Khasi. U nongdih uba shukor, lada um don peisa ban dih kïad, u tim u mai, u shoh u dat kulmar ia ka tnga kaba pli ka bym don jing-

sniew ei-ei ha ka. Haba um pat sngewhun ka tim ka shoh, u pau sa ka ia pyllait-sanshyieng bad u byrngem shoh-iap. Ym lah ban mut dur haduh katno ka jynjar ka iing ka sem haba don kum une u jait briew.

U briew katba um pat dih, u dang biang ka leit ka wan, ka iaid ka ieng, ka kren ka khana. Haba la ioh dih, kine kiei-kiei baroh ki leit noh bad ka jingmih ka long ba u long kum u mrad Um tip shuh ia kaba bha bad u ong ka dei beit ban long kaba bha. U sngew ia lade la kat u Raja jong ka Bilat, um kheiñ briew iano-iano ruh, ia u kpa ne ka kmie, bad u kheiñ ia ki briew baroh kum ki ñuit. Katba um pat dih, u dang tieng ban leh ia kiei-kiei baroh kiba long palat ia ka bor jong u bad u dang don ka jingiatip lem. Kine ki jah ki duh lut baroh haba la arkhlieh. U i ia ki briew kum ki khnai bad sngew ia lade kat u sing. Um don shuh ka tieng ka smiej, ka burom surom iano-iano ruh.

Ka kiad kam don jingmad ei-ei kaba bang ha ka. Ka long beit tang ka nongpynshoi kaba runar eh. Ym lah ban sngewthuh na kano ka daw bad ha kano ka rukom ba ka kiad ka ring mraw ia u briew baroh. Nga ngeit ba ym don ba lah ban iathuh janai ia ka jing-

bang jong ka kïad. Ki briew baroh ki ia dih kïad tang namar ba rhah. U briew um dei ban shah sharai ha ka kïad hynrei u dei ban sharai ia ka.

U briew uba la kyrni ka dih, um dei ban iehnoh jynduh ia ka. Lada kwah ban khlad noh bad ka, dei ban pynduna khyndiat na kaba ju dih manla ka miet bad ïai leh, ïai pynduna man kaba u dih haduh ba un da lah ban kyndiah syndon na ka. Um dei ban ieh jynduh, kumba ong haneng, namar na kane yn mih shibun ki jingpang bad lah ruh ban poi shaduh ka jingiap.

Kum ka nuksa, nga pyni khyndiat hangne ia kito ki jingjia baroh bad nga kyrmen skhem ba phin bishar bniah ha lade marwei-marwei la ka long ne em kaba shisha.

KI AIÑ BAN KREN

U briew baroh shityllup ka pyrthei u long uba nang ban kren, lait noh sa tang uwei ar uba la thaw khyllah u Blei. Ka rukom kren ka don bun jait, bad ka iapher kawei na kawei pat. Ka jingiapher ka rukom kren ka long na ki ktien. U briew baroh shi tyllup ka pyrthei um kren da ka juh ka ktien. Ka jingiapher ki ktien ka long kaba

khraw kaba uwei u briew um lah ban sngewthuh ia ka ktein uwei pat. U briew u kren ha ka ktien kaba kat kum la ka jait ka kynja. Ha kane ka juk mynta, la sdang pei shkor ka jingiakren ktien hapdeng u briew para briew da kaba iai pyrthuh bud bad hikai. Haba u la nang kren. um dei ban shu kren lymmuh, hynrei u dei ban da pynshong nongrim ia ka jingkren jong u namar dei na kaba u briew u lah ban iap bad ban im ruh. Haba shim kyllum ia ka akor kren kaba bha hapdeng kiba iasngewthuh ktien, ki long kat kumba a pyni harum.—

Ia ka akor kren kaba bha, lah ban seng nongrim naduh dangrit tang shu sdang jait jynhaw ban kren. Lada hikai naduh dang khynnah ia ka akor kren kaba bha, ynda la rangbah ruh uu nym pher. Don pat katto katne ki briew kiba khlem akor palat ha ka rukom kren. Kane ka leit jia tang haba ki kmie ki kpa ki long kiba khlem akor. Kumba ong mano re ba u long u jait symbai lynnai.

Don ki briew kiba im tang ban biria, ban kren ktien kai ia la u lok u jor. Te ynda u la marmlien ia kane ka rukom, wat ha ka kam shisha ruh mih ka ktien-biria kaba pynstung jngmut noh ia u lok ban sngap, bad ka pynlong kamkai baroh wat ia ka kam shisha ruh. Kumjuh, uba ju kren ktien sih, tla, tim ha la ing ia

la ki khun ki kti, teng-teng, mih kane ka ktien sih haba iakren bad u briew uba donburom ne haba iathuhkhana iano-iano. Haba mih ki ktien sih ha khmat u briew uba donburom, ka pynpaw shai ba ka iing jong u ne ka ka long kaba lyngrum lyngram, kaba jyllei sa tang da ki ktien sih suda. Haba iakren para-briew, dei ban kham iatyngkan, kata ka mut, ban khan ia kaba bha bad ba sniew khnang ban nym don mano mano ba lah ban kem daw bad shem jingbakla ia kaei kaba u nongkren u mut ban kren.

Kaba kren liap-liap saidlah ruh kam long kaba sngew tynnat ban sngap namar ym don satia uwei u briew ha kane ka pyrthei shong basa u ban biang ka kren ka khana tang na lade khlem da sngap lem ia ki kyntien kiba mih na kiwei pat ki lok. Donkam ban lamphrang ban kren tang katto-katne ki ktien ba ki lok kin ïoh iakren. Nangta, sa pynbud bad lah ban tangon tyngeh hadien haba la ïoh jingmut na ki. Haba iakren kai ne kren shisha badno badno, ym dei ban pyrkhat eh tang ban ïoh wohdaw wohdong ia ka jingkren jong kiwei pat, kaba kham bha ka long, ban iatei halor ka jingkren ba kren ki lok. U briew uba kren bun ktien saidlah kum u pait-puraw, um lah ban long u briew uba janai, uba khraw namar ka jingkren jong u kan shu kut tang ha ki hawhaw ka mariang. Lada bun kyntien ne kyn-

diat ka jingkren. borabor, ka dei ban long kaba lah ban sei-soh bad ai jingmut jingmyntoi ia kiwei pat.

Ban kren thawnang, ban iathuhkhana thok bad pynheh jyndei ia kano-kano ka bym long-shisha, ka pyntroiñ ia la ka longrynïeng. Shi sien ba la sdang ka iathuh thok, la kham eh ban lait pat na ka wat ha ka kam shisha ruh. Borabor, da pynshongnia ba ym dei ban ñiew ba ka jingkren la jong ka long kaba dei bad ka jong ki wei pat ka long kaba bakla. Lada uwei u kren bakla ne kren ia kano-kano ka bym poi kat kum ba mut, shu pyni ia ita i jingbakla ba kiwei kin pynshisha ia la ka jong ka jingbakla. Lada jia ryngkhat ba don uno-uno u bym sngewthuh ia la ka jingbakla hadien ba la pyni, ka bha ban kiar noh na kum uta u briew khlem da ai daw da kumne kumtai. Haba iakren bad-no-badno, dei ban da peit artat ia ka ryta, bad ka maiñ u briew. Ym dei ban kren madei shalaki ïoh poi pynban sha ka khlem raiñ. Donkam ban kren kat kum la ka dor u briew. Ia u briew uba la nang la stad, dei ban da kham iatyngkan ban lait paw ka jingbiej jingduna la jong bad ban nym don jingshah kynthoh ei-ei da ki lok jong u. Pyrshang ban kren da ka jingsngewrit bad pynduna ia ka jingkren. Teng-teng, ia kaei kaba la tip eh, haba iakren bad u briew uba stad, da antad, lehse, uta un kham tip pynban

ban ia lade. Ka jingmyntoi ka mih haba nang ban kren pynrit ia lade bad pynpaw ia la ka jingbiej ha khmat uba stad. Uba stad ha kawei pat ka liang, um lah ban buhrieh khlem da phla ia kaei kaba u tip bad u sngewbha ruh ia kum uta uba nang ban kren pynrit ia lade. Kynmaw ba u briew u bym sngewthuh ia la ka jingbakla um lah ban long uba stad lano-lano ruh. Ka nongrim kaba khlam tam ban seng la ka jingstad ka long tang ha uba sngewthuh ia la ka jingduna.

Haba iakren bad uba la kham shwa ryta ban ia lade, ym don ei-ei kaba pher, hynrei kaba bha ka long tang ban shu kren da ki ktien donburom bad pynpaw ia ka jingsngewbtirom, kata ka la biang hi. Don bun bun ki briew kiba pnah thylliej, kiba nang ban kren ki ktien jali-ja-um kat ban pyllshoh biej la uba sngap ia u. Ka jingpnah thylliej haba khlem ei-ei borabor, ka shu kut noh tang kum ki palong ha ka lyer U briew uba stad ha ka pyrthei, um dei u briew uba pnah thylliej, hynrei u dei uba kren tang ia ka jingshisha. Ka jingshisha ka wallam ia u briew sha ka jingstad.

Ka kren khoh, kren lorni briew, ka pynjot ia la ka long-iing long-sem Ym don uwei ruh u briew uba lah ban biang lut ha kane ka

pyrthei katba dang im. Namar kata, ym da donkam eh ban kren lorni briew, namar ngim tip ia kaei ka ban jia pat ha la iing. Kin nih ki jynjar kiba i-shyrkhei ha la iing haba la naug eh ban bishar ia u kliewja-jong kiwei. Ha badei badei pat, ka jingkren lorni ia kiwei ka kyrtoh lyndet sha lade.

Ban kren pniashut briew nuh, ka kham pyn snew shuh-shuh. Yn dei ban pyrsad lyer bih hapdeng ki briew kiba lha. Ki ktien bih kin bam kylla ia uta uba pyrshang ban kren. Haba don ka jingiashut hapdeng jongno-jongno, dei ban da syrpud syrpai da ki ktien jali-ja-um; pyni da ha lyrti kaba dei, kren da ki ktien pyniasuk khnang ba ki lah ban iapasiang pat hapdeng jong ki. Ka ktien, iah ban ong, ka long kum ka ding, ka um, u lakam, u boitha bad ka shalyntem Phikir, sharai bha ia ka ktien

Haba kren paidbah, donkam ban da pyrkhreh kat kum ka byntu ba la buh. Ka jingkren ia ki ktien kiba lyngkot, ba bang bad ba ai jingmut, ka pynbrai ia u paidbah uba sngap ia ka. Sumar ban nym kren jlan than bad kyrmaw ba kino-kino ki ktien kiba mih na kaba kren kin long kiba em jingmut, kiba ai jingpyrkhat ia kiwei pat. Borabor, haba kren paidbah, kyrmaw ban buh ia ki ktien kiba kham long kyr-

pang; nangta, kren suki, pynshai ia ki jingkren katba lah. Lada kwah ban long u nongkren uba nang, dei ban da pyrshang bunsien bunsien ha la iing ne ha lum. Dei tang uba iaineh ha ka jingpyrshang uba lah ban jop ia ka jingthmu.

Ka spah bad ka jingnang jingstad ki long kiba kordor ha ka pyrthei. Lah ban ioh ia ka spah bad ka jingstad tang haba nang ban kren. Ia ka ktien la sharai da u briew ym ba ka ktien kan sharai ia u briew. Namar kata, ka ktien ka long kaba kordor tam ban ia kiei-kiei baroh. Ym don spah ban thied ia ka ktien. hynrei ia ka ktien lah ban thied tang da u briew uba poh tam uba nang ban sharai ia ka. Ka ktien ka long ka jingmad kaba bang tam.

KA DING

Kaei ka ding?

Ka ding ka long ka jingai bakyrpang U Blei ia ngi u khun bynriew satlak ka pyrthei. Ngi iohi, ngi pyndonkam ia ka tang ba ngim lah ban shim pakai da ki kti. Khlem ka ding u briew um lah ban im, ban roi ha kane ka pyrthei kaba ngi shong. Ka ding ka long ka kynja syaw kaba khluit kaba ngi pyndonkam ha kiba bun bynta. Ka iarap ia ngi kat kum ki rukom jingpyndonkam jong ngi. Lada ngi nang

ban pyndonkam, ka pynim; bad lada ngim nang, ka pyniap. Da ka ding ngi shet, ngi tiew, thaw tiar, thaw tar, thang ia kano-kano kaba ngi donkam bad bun bah kiwei pat ki bor pyrthei, la pyndonkam da ka ding. Mynshwa eh, u briew da lade hi um nang ban sliew ding lymda hikai ki mrad. Dei u shrieh uba shem nyngkong ia kane ka ding ha khlaw. La shem ia ka ding na ka jingiakyrshut hapdeng ar tylli ki diengkseh-ïaw kiba la khleiñ bha shuid-shuid. Ha ka jingshisha, ym tang na ki diengkseh ba meh ka ding haba iakyrshut, hynrei don ki shyiap kiba snoh ha ki diengkseh ban pynmeh ding. Haba jur bha ka lyer, kata ka mut, haba khie kyllang ne 'er-langthari, ka rah ia ki shyiap kiba rit ba lieh bad ba iasyriem kum u mawleiñ ne mawkhleiñ narud wah bad ka kit sha khlaw; bad haba ki hap, ki snoh ha ki diengkseh-ïaw kiba heh. Ki diengkseh ha kawei pat ka liang, kiba long markhap, haba beh ka lyer, ki iakyrshut bad haba ki iakyrshut kumta slem-slem u shyiap uba daitthah u kylla khluit bad u pynmih ki phliah ding, bad ki pat, ki saiñ ding ha ki diengkseh bad nangta meh ka ding. U shrieh haba u ïohi ia kane, u shim ar tylli ki maw shamok (mawleiñ kiba lieh) nangta u kyrshut sa kyrshut haduh ban da khluit, bad ynda ki la khluit, mih ki phliah ding bad ki leit sied ha ki 'tiew-rieng kiba la thad rkhiang bha ia kiba u shrieh u la pynap lypa khnang ban kem ding. U shrieh

haba u shem ia kane ka lad, u wan iathuh ha u khun bynriew, bad dei naduh kane ka por ba u briew u ioh ia ka ding. Ha kane ka por, ym pat don jingpruid. Baroh ki briew ki pyndonkam tang da ki mawshamok bad ki kynja nar ei-ei ban pynkhluit ia u mawshamok. (kynmaw, ba u briew u dei u shrieh, tang ba ia kane ka bynta ngan pyrshang ban batai ha kawei pat ka lynuong). Dang shibit shen ba u briew u shem ia ka pawsynñia).

Mynta ha kane ka juk khyllah, la shem ba ka pawsynñia ka long kawei na ki bor ding kaba iarap eh ia u briew. Da kane lah ban pynmih bun jait bun rukom ki jingphylla bapher bapher. Ha ki jaka kyndong ha ri Khasi, haduh kat kine ki sngi ym pat ju pyndonkam da ka pawsynñia. Ki jingpyndonkam bakongsau eh jong ki, ki long u kyndok (jingpruid), ka dieng, u kseh bad ka umphniang sharak.

KUMNO BAN SUMAR BAD PYNDONKAM IA :

(a) *U jingpruid,*

Ia u jingpruid, dei ban buh tang ha kawei ka, jaka. Ym bit ban buh kulmar kat haba lap ba shem tang ban kloi. Da kaba buh kulmar kumne, kan pynjynjar pat ia lade yuda la poi

ka por donkam. Ha ka por ba donkam, don kiba shem ia u jingpruid, don pat ki bym shem. Kane ka pynsngewsih ia lade lada ym shem ha ka por ba donkam. Ka buit kaba bha ka long, dei ban buh tang ha i-wei i jaka iba hajan dpei, ban suk ka wad bad ban syaid u jingpruid. Kane ka pynsuk ym tang ia lade, ka pynsuk ia ka iing hi baroh kawei. Haba don kiba pan jingpruid, ki para-marjan marpa ki dei ban ai tang katto-katne tylli ki diengkyndok bad kad khyndiat ka prohkyndok. Kynmaw ban nym ai tylli baroh shidok namar ba shitom ka leit thied haba la kiew dpei u jingpruid ha iing jong kiwei. Kumjuh, wat ai madei ha ki sudakor (nongkhaii) ne kino-kino kiba ialeit iawan ryngkat ba suhsat ka mynsiem lada um don ha ka por kaba kloh pla. Haba hap u kyndok bad pra, dei ban shim bad lum i-wei pa-i-wei. Wat pyrkhat ba uwei u dieng kyndok um myntoi ei-ei. To tip ba na uwei u diengkyndok lah ban kyrshan ia ka iing jong phi lada phi nang ban pyndonkam ia u.

Lah ban thang ia u kyndok tang ha ka por ba sngewdohkam, kata ka mut tang ha ka por sliew ding, dih duma, bad kiwei-kiwei. Da phikir ban nym thang kulmar ia u kyndok, na i-wei i diengkyndok lah ban pluh ka pyrthei baroh kawei. Ia u kyndok uba la ing, dei ban bret tang ha ka jaka kaba khuid kaba phi lah ban iohi bad haba ym don ñiut ne don phlang ei-ei.

Pyrshang ban ym leh pathar ia u dieng-kyndok ïoh uwei na ki u bam ding ia lade bad ia la ka ïing hi. Pynkiar katba lah ia u jingpruid na u khyllung u bym pat nang ban pyndonkam. Lada lap ia u diengkyndok uba meh ding hajan u ñuit ha lynti, dei ban pynlip shisyndon khnang ban nym pur-ding sha lyngkha ne ïing ki briew.

(*b*) *U Kseh,*

U kseh, la uba rit ne uba heh, dei borabor ban buh ha ryu-ien (tyng-ier) ne rynsan ban nym shong um. Ka long lyngkar ban thad madan ne buh hajan khiewja. Ia u kseh uba tylli, wat thlieh pharia haba ym donkam ba lut ksan bad pra ha ïing ha sem. Lada don u kseh uba la lah pharia lypa ruh, dei ban lum syndong bha khop. Haba sngewdonkam kseh ban sliew ding wat ju mlien ban siah ia u 'seh-tylli da ka tari rit ïoh kheiñ. Lada ym don waitbnoh ne waitprat, pyrshang da ka wait lyngngun, lada ym don wait lyngngun, iapan kai na ki para-marjan katto-katne por bad ynda la dep pynphai noh mar shikhyllipmat hi. Shwa ban thang ia u kseh, da peit shwa ia ka khlieh bad ka tdong, ym dei ban shu thang jhulum namar ki nonghyndai ki ong ba ka long kaba sang ban thang na tdong. Ki 'mei-kulong 'pa-kulong jong ngi ki kheiñ ba kano-kano ka bynta kaba heh ka dei ka khlieh, bad kaba rit pat, ka tdong. Ngi ha kane ka juk

mynta ngim tip shuh ia kaba sang ne ka bym sang, borabor, ngi pyrkhat tang ban dep kloi. Hynrei la katta ruh, wei ngi la tip, pyrshang ban bud ia ka akor, ka dustur, kaba la seng nongrim da uba rim bajah.

(*k*) *Dieng,*

Ym lah ban pyni ia ka akor kaba bha ha kaba pyndonkam ia ka dieng; ka shong eh kat kum ka jinglah ban pyndonkam ia ka ha la iing. Baroh ngi tip shai kiba shong ha shnong kyndong ki bun dieng katba kiba shong pat ha sor ki snai dieng. Namar kata, ia ka dieng lah ban pyndonkam katba sngewbit bad sngewdonkam. Tang kawei kaba i donkam ka long, ban ym leh ktaid eh ia ki dieng ha phyllaw ha mynshem.

Lada bun ne khyndiat, dei ban buh shi lynnong ha ka jaka kaba i kham kyndong da kaba tynrong ne pynsohbah kawei halor kawei. Ha bym don dieng shuh ha iing ban thang, dei ban shim na ita i jaka iba la lum lypa bad ban buh ha ryn-ien haduh ban da dap. Kynmaw, haba kyntiew dieng ha rynien, ym dei ban plied rynhang ia ki khiew shet ioh hap jakhlia. Don katto-katne ki briew kiba shim dieng na phyllaw ban thang nalor ba ki la buh ha rynien ruh. Kane kam dei ka akor kaba

ki mei-rad pa-rad ki la hikai ia ngi. Haba don dieng ha rynien, ym dei ban shim na phyllaw lait noh sa tang ha bym banse—ba sngem ki dieng ha ryn-ien. Kumjuh, wat buh madei ia ki dieng hapoh ïing shet jingshet hajan dpei ba khapngiah pakai ka ïing ban shong. Lada kwah ba ki dieng kin rkhiang. lah ban buh hapoh khrum ïing ne tang ha ki kynja sem dieng. Sa kawei pat, ym bit ban sdang thang ia ka dieng na tdong. Shwa ban thang, da peit ba kaba heh khlieh dei ban lur shwa ha ding.

(*d*) *Ka umphniang sharak*,

Dang shibit shen ba u Khasi u ioh buit ban pyndonkam umphniang sharak. Ha ki por kiba kham shwa, u Khasi u ju tbeh da u prew ne u ksch ha ka por miet. Hynrei naduh ba u la tip ia kane ka umphniang sharak, u la kham suk kham aram shibun.

Nyngkong eh, lada don peisa, dei ban thied lypa ia ka, kata ka mut, shi tin ne ar tin katba lah. Kane ka pyllait na ka jinglut ksan; bad lada ym don peisa, tang shi bitor ruh ka la biang. Ka rukom thied kaba shi pawa, shiteng bilor, ka ring ia ka peisa na pla haduh ban sa set kyllut ngar. Wei la mlien shisien, la eh ban lait na kane ka jingmlien. Nalor kata, ym

dei ban pynmlien ban sliew ding da ka umphniang sharak. Ialeh katba lah ban pynbiang da u kseh ban sliew ding namar lada sliew da ka umphniang sharak ka jinglut ksan ka long ar shah. Ym tang katta, ka bam ruh ka sma. Haba wan pan umphniang sharak ki paramarjan, dei ban ai tang khyndiat tang kat ban biang shimiet. Ym dei ban ai buk-buk namar phim lah ban ai pahuh ynda ki la mar mlien. Ka stub kaba ki ju shet jingshet da ka umphniang sharak, kam long kaba bha ha ka liang ka jingkoit jingkhiah. Dei ban pynap da snait (shar) sharak haba phylliew umphniang sharak na ka tin ha u bilor ne sharak ne lynten ba kan nym phaloh bad hoit shane bad shatai.

Ym dei ban pynmeh sah ia ka sharak baroh shimiet lynter hapoh kamra lada ym donkam. Dei tang haba donkam ba lah ban pynmeh ia ka. Haba ring mynsiem na ka tdem sharak ka ktah ia u tor Namar kata, lada ym donkam, dei ban pynlip ia ka sharak bad kiar na ka tdem ha ka por pule kot namar, lehse, kan pynbyr-ie ia ki khmat. Shuh-shuh, ym dei ban pynmeh kai ia ka sharak katba don ha iing haba khlem kam. Ia kaba la pynmeh lypa ruh dei ban pynrit katba ym pat pyndonkam. Da sait ia ka shimni lynten la kumno-kumno laisieu shi taiew. Lada jia ba jah noh u jingset umphniang, ym dei ban set da kano-kano ka

kynja kot ne jaiñ ba ka ring lut ia ka umphniang sharak. Kaba kham bha ka long, shna jingset da kino-kino ki jait dieng kat ban biang ban set.

KA KAM LEIT KHWAI

Don katto-katne ki briew kiba shong mraw ha ki kam kai. Ka kam leit khwai, ka long kawei na ki kam kai kaba kyrni eh. Lajan baroh ki rawon kiba die mraw duh ia lade ha kaba leit khwai. Kim tip ka miet ka shai, ka thiah ka dem, ka bam ka dih, ka jingmut jong ki ka leit tylli tang ha ka kam leit khwai wat lada don ka shitom ka shijot ha la iing. Teng-teng, wat ja ki khun ki thiah pang halor ki syngkhlieh. ki pat khui-khui la dang synñia khnai ki khreh hi la ka leit khwai. Ym don mano mano ba lah ban pynpep bad pyn-i-nia da kumwei pat. Kumba ong mano re, ba la teh ka shakhongwiah ki puri blei. Ym don ka khia ka shon, ka jan ka jngai, ka tieng ka smiej, hapoh jong ki. Kynthop shithop marwei-marwei, la mynsngi ne mynmiet, ki kieng la ka eit-masi ha tin bili bad u rymwiang pynkhoh ha tyrpeng kaba sti. Kim don khubor pyrthei ei-ei kaba pher kaba pyn-sngewtynnat ia ki, tang ka jingbeh jong ka lyer, ka jingtuid ki latlat, bad ka jingkhih jong ki sla um, ka pynlamher ia ka jingim jong ki. Kim ioh por ban shong

sngi ne korbar kam ïing kam sem. Lada ki lait por tang khyndiat eh ruh, ki pynlut ia ka por ha kaba leit wad wieh, sohpangkhlieh, sohlang, kber, puit, khñiang, sharynten, ñiangsawkhlieh bad kiwei-kiwei ki jait khñiang. Ki don ka jingim kaba tang shisur baroh saw aïom. Ki tip ban kheiñ ka por hiar, por kiew, bad ka por bam por dih ki dohkha. Ka jingbeh ka lyer bad ki haw-haw ka mariang kiba wallam hapoh ki tyndong shkor jong ki, borabor, ki long ki khubor kiba pynum ia ka dohnud jong ki. Rymphai la ka riam ka phong, naduh u patsha haduh u nongbylla, kim don ka jingsngewrem ne sngewmakna ha la ka jingim. Shi trop ka jarew bad ka ktung-kthang, ki ban harud wah lyngngai khlem jingpyrwa. Kim salia ia ka saw ka sian ha ka por ba dang bang dang muja bha ka khwai. Ki sngewphuhmat bha ha ka por dait dohkha bad kim bit iaduh ne pep khwai namar ba pah ka latai-kyllaiñ-ksai, bad ba dait u rymwiang ia ki khmat. Ka kam rawon ka long kawei na ki kam kaba phylla eh kaba shisien u briew u la mad la eh ban dang iakhlad pat. Ka jingkyrni ha ka leit khwai, ka pynsniew ia la ka longrynïeng bad ka longïing longsem. Ka jingim u rawon, ka long kaba poh kaba ym don mano - mano ban wah dur pynkynmaw burom. Kumta, wat ia pyrshang ban mad bad taw ba ïoh bud ki khasaw. Nalor kata, wat ju pyrshang ban phongjaiñjot jubor ha bym don ka nusip takor-shyllangmat.

KA KAM BEH MRAD

Ka kam beh mrad ka lah ban ring pynmyllen ia u briew kum kaba khwai dohkha. Kaba beh mrad ka long kum ka jingialeh kai kaba shi sien-ar sien tohkhat lano lano. Ki briew ki sngewbha ia ka beh mrad tang ban pynsngewbha ia lade ne ban ïoh bam doh mrad. Teng - teng, haba ki ïoh mrad ki iashad, iarisa, iakynhoi bad ki iaphawar - kynud bun ki sur kiba pher ba pher. Ki ju bynta doh mrad doh kyndang para-nongbeh mrad, mar-mar kat juh, bad ki rah sha la ki ïing la ki jong ki jong ki bhah. Haba ïoh mrad kumne teng-teng, ka pynsngewbha ia ka jingim jong ki. Naduh ki Syiem ki Patsha ki sngewsa-ur ia ka beh mrad. Kaba beh mrad, shi rukom, ka pyniaw ia u briew uba khawpud hynrei haba la kyrni eh, ka long kaba ma namar ka long ka kam bujli mynsiem. Bun bah ki briew kiba shah pyniap kha-ma-kha ha ki mrad.

Ka don ka akor ban leit beh mrad, kata ka mut, u briew um dei ban leh palat pud khlem ka por. U Buddha u ong pyrshah ba ka long kaba pap ban pynsma kuli bad pyniap beiñ ia ki mrad khlem da don ka daw ka dong wat la i long tang iba rit eh. Ki nongbeh mrad, haba ki thew siat ia ki mrad ki dei ban da peit shin bha namar don kiba byllud kuli

kulmar wat ia u briew bi. Kim dei ban buh mynsiem ha lyngkyrwiang, ki dei ban tur paramet haba poi ha ka khim khait. Ki nongbeh mrad bashisha kim dei ban leh shutia ne pynsmiej mynsiem ia ki nongleit-jingleit namar don bun ki nongbeh briew kiba kwah ban pynsngaid ia u 'lei-ai-spah jong ki bad kiba leh mynleh nongbeh mrad.

U KWAI BAD U TYMPEW

U kwai bad u tympew ki dei u jingbam ba ju pyndonkam da u Khasi naduh danglung ka pyrthei. U dkhar ruh u ju pyndonkam tynneng ia kane ka bam. U kwai um long satia ka jingbam kaba pynkdang ne teh kpoh, ha kawei pat ka liang, la shu bam tang ban iapyrthuh briew ba la ju long ka rukom. Naduh ki khynnah haduh ki tymmen ki bam myllen ia kane ka jingbam. Baroh, kynthei bad shynrang, ki pyndonkam madei ia kane ka jingbam. Ym shym la buh pud ban bam tangne tangno. U long ka jingbam pyndep rukom kup-rynïeng. Lajan manla iwei-pa-iwei na u Khasi ki pyntymbem la ka bam kwai lait noh kito kiba rung ha ka niam kaba khang pyrshah ia u kwai. Haba bam ia u kwai, ka shyntur ka saw syngiang, bad ki ngab ki sawni hoiñ-hoiñ. Kito ki bym bam kwai pat ki shu blar-blar ka shyntur kum ka doh iap ne kum u tor masi uba

la sah slem. U kwai u iarap ban pyniap ia ki khñiang bniat namar ba don ka shun, bad u iarap ruh ban pyllait bha ia ka kpoh. Shisien ba la taw ia u kwai la eh ban dang iakhlad pat. U kwai u mih na ri Khasi bad ruh na kiwei kiwei pat ki jaka. Kumta uwei-pa-uwei u Khasi u dei ban bam kwai. Haba kwah ban bam kwai, dei ban da bam da ka akor— ym dei ban shu leh jhulum ne ktaid eh.

Kumba ong haneng, baroh u Khasi u dei ban bam kwai. Ha kano ka rukom bad kiba kum kino dei ban bam. Kat kum ba paw, u Khasi u bam kwai palat bad khlem jingkut bad thait satia. U bam sa bam hadnh ban da jlep u tor bad rben taiñ ka shyntur. Kane kam dei ka akor kaba bha, kaba i-shongkun bad kaba lah ban tei ia ka longrynieng u briew. U kwai um lah ban pynkdang bad um lah ban tei ia ka met lada bam katno-katno sien ruh. Dei ban bam da ka por, ym dei ban bam madei eh tang ba ioh ioh kiwei pat kiba bud nadien kin pyrthuh bud ia kajuh ka nuksa. Kaba bam kwai palat kam wallam ia kano-kano ka jingmyntoi hynrei ka long tang ban pynsyrwa kai ia ka spah bad ban pynsniew ia ka jingkoit jingkhiah.

Ki kynthei baroh ki dei ban nang ban bam kwai ha ka dur kaba itynnat. Haba bam

kwai, kim dei ban leh jawsheh, pyntmuiñ ia ka shyntur kum ka tyllong riewhadem, bad ka duma ha ki bniat kum ka tungtap ha khra. Nalor kata, kim dei ban ktha-ia-ang ka shyntur kum u maw tylliat riewhadem. Kim dei ruh ban kalaiñ ruma da u thylliej haduh ban da saw lut sa ki rmiang shyntur, ka tmoh bad ka khmut. Ki dei ban pyrshang ban bam pynitynnat ia lade katba lah. Pyrshang ban ktha iakbum ka shyntur khnang ban ym jiaw-dud kulmar eh bad ha kata ka rukom ba ki rmiang shyntur kin saw i-ieit. Ki kynthei ki dei ban ialeh katba lah ban ym biah pashait kat haba lap ba shem, da kumwei pat, ki dei ban biah ha ki jaka kyndong kynshrot haba ym don briew kumta ban lait sied umbiah ia kiwei pat. Ym dei ban bam kwai lynter taid baroh shi sngi shi sngi. Donkam ban da pud katto-katne por, bad mar shu iadep bam dei ban da ñiad ia ki rmiang shyntur ne bniat da ki salusaw ne rumar katba ïoh ban ym tyrtah eh. Haba bam duma, ym dei ban shu kyllan sat ia ki bniat bad khalah kat sha ba lap khamtam eh haba don ki briew. Ki kynthei lei-lei kiba la ïoh khun ki leh lyngkar palat bad kim salia ban, leh jatweh ia lade ha khmat jongno-jongno. Kane ka dei ka akor kaba i-saitmet haduh katta-katta khamtam haba paw ha khmat ki 'riewdonburom. Kumjuh, la ha ïing la jong ne ïing ki briew, ki kynthei kim dei ban biah naba shong haduh ban da

saw lut sa ki mawbyrsiew bad ka dpei baroh kawei. Teng-teng, haba biah ki kum biah ruh wat ha khiew-shet hi. Namar kata, shwa ba kin biah ki dei ban da da ki kti ia ka shyntur ban ym phaloh eh shawei pat.

Kawei pat ka akor ka long ba ki kynthei kim dei ban leit khrong kwai, tympew, shun bad duma na kiwei pat. Lada jia ba lut ryngkhat u kwai ne tympew, ki lah ban pan na ki lok hynrei kim dei ban am-riang tang na ki—ki dei ban ai na lade ruh. Ban tyngkai la ka jong bad ban khwan eh tang na ki lok ruh kam dei ka akor babha. Ki dei ban ia ai mar kylliang iwei-ia-iwei pat katba ïoh. Ka kmie kam dei ban iathan bad la ki khun tang ha ka leit phah khrong kwai na ïing ki briew wat lada dei makna na ïing ki lok. Kynmaw ba uwei-pa-uwei ne kawei-pa-kawei, haba leit jingleit, ki dei ban khreh la u jong u kwai u tympew. Ka long kaba ibiej ban shu jham madei tang na ki lok.

Mynta ha kane ka juk kiew-dieng-sohmynken, naduh ki khyllung kiba dang shitroh ka eitmut ki pyrshang ban bam kwai. Kane kam dei ka pop jong ki hynrei dei ki kmie kiba hikai bad ailad ia ki. Dei ki kmie hi kiba hikai ban bam bad dei ma ki ruh kiba takraiñ kylla baroh shiphew kti haba ki khun ki la

bang ka bam kwai. Ki khynnah kiba dang hapoh shiphew snem ka ryta, la ki kynthei ne shynrang, kim dei ban pyrshang bam kwai khamtam eh ki khynnah skul. Kiin dei ban pun kwai shi pla shi pla sha ba leit skul bad ban iabam lem bad ki para khynnah. Kane kam dei ka kamram ki khynnah skul ban leh. Ka kamram jong ki ka long tang kumno ban pule bad ban pyndep ia ki lynnong ba buh da ki nonghikai. Kim dei ruh ban kyrshut duma pyrthuh-bud kum ki tymmen namar ka duma ka ktah eh ia ka jabieng. Ki khynnah skul kiba dang thymmai ka jabieng, haba ki bam duma, ka jabieng kam lah shuh ban trei kam ha ka rukom kaba dei. Nalor kitei ki akor ba la pyni haneng, dang don shuh sa kiwei-kiwei pat kiba shi met-shi met ki la dei ban sngewthuh hi ia kano kaba sniew bad ia kano kaba bha.

KA AKOR IALUR SAMLA U KHASI

Kane ka long kaba sngewbyrngia bad biria haba pyrkhat kylla-dientrai ia ki rukom bad ki buit ialur samla u Khasi hyndai. Haduh mynta, ym shym don dulir ne sakhi jingthoh ei-ei shaphang kane, hynrei, ngi shu iohsngew na ki jingiathuhkhana pateng-la-pateng na ki 'mei-rad 'pa-rad ne na ki kñi ki kpa jong ngi. Kane

ka rukom ialur samla ki nong-hyndai ka long kaba sngew danda sat kaba ki nongmynta kim lah ban pyrthuh bud wat lada pyrshang pynnang ruh. Kumba la iathuh, ha ka por mynshwa, ki briew kim laplah ka leit iing-briew. Kumta ngi la dei ban sngewthuh ba baroh ki long kiba shongsamla rangbah bha.

Ka por shongkha jong ki la tharai ba ym duna la kumno-kumno ia ka laiphew-na-ar snem. Ki briew ha kata ka por ki long kiba khlaiñ bha mleu-mlen bad kiba dohsatar ka met ka phad. U samla ha kane ka juk um ju wad tnga da kaba raidhiaw ne kano-kano ka samla kaba u i-mat shong jingpang. U ju sngewtynnat eh ban ialur samla bad ka briew kaba phrak phrak ktien, kaba nangpynbrai shynrang, kaba pnah thylliej bad kaba mih khmut mih khmat bha. Kumjuh, ha ka liang ka samla, borabor, ki ju kynrup tnga bha tang ia u samla uba ki tip ba u long uba pawkhmat ha ka jingkhlaiñ ka bor met bor phad, bad ia uno-uno u samla uba dei u kynja khla-ka-wait ki kheiñ kordor shi-katdei eh.

U samla, ha kawei pat ka liang, haba u la sngewthuh ba la biang la pura bha ka por bad haba la sngewskhem u budlum, la rben ka lyngkdong u sdang ka wad nongpynshetja noh ia lade. U samla, mynshwa, um ju malien ban leit kai samla tang

marwei. Borabor, u pynbud bad u pynap da u ksiang. U ju jied ksiang da u briew uba la tymmen, uba padiah thylliej bad uba i lah ban shaniah. U ksiang, katba ngi tip, u shait dei u jait 'mendih. U samla haba u mut ban ialur bad kano-kano ka samla, u ialam ryngkat - ryngkat bad u ksiang. U ksiang u dei u nongpynithuh shynrang-kynthei, pynithuh bahaiing hasem. U samla u long tang kum ka 'ñiangkohnguh kaba kohnguh 'tang katba kynmo ki briew. U samla um ju ang tang shi kyntien ruh, la tip lut u ksiang nadong - shadong.

Ka kamram u samla ka long ba u dei ban bsa kiad katno - katno sien katba ang u 'men-ksiang. U ksiang u lah ban jham madei ka kiad na u samla khamtam ha ka por ialur samla. Lada u samla u kham lah ka bsa kïad ka kam ialur ka iaid bha bad lada um lah ban bsa thikna ka kam ialur ruh kam ïaid beit ha ka rukom kaba dei. U dei ban ai kïad naduh ka miet sdang ialur samla haduh ka miet iakut ktien.

Ha kane ka juk, ka por ialur samla ka long mynmiet - mynmiet por tang shu lah dep bam ja - miet. Ha ka por mynsngi, ki leit trei lyngkha baroh shi sngi shi sngi. Ynda la dum ki sdang sa ka leit thiah khynraw sha kano - kano ka iing kaba don ka samla kaba ïai

iapmat. Ka samla ruh, ha kawei pat ka liang, ka la sngewthuh hi la ka kamram. Ka tang shu lah wan phai na lyngkha, ka thet kti, sum kjat, bta khmat; nangta ka bam ka dih bad khatduh eh ka pynbha briew ia lade.

Ha kane ka juk, u samla uba leit thiah khynraw um ju wan phai shuh sha la ïing kmie ha kata ka miet bad u sah miet syndon hangto ha ïing ka samla. Ki bahaïing hasem u samla kim ju khmih lynti shuh ia u haba ki tip ba u leit thiah khynraw. Kane ka dei ka dustur u longshwa manshwa. Haba u leit thiah khynraw, wat la uba jan ne jugai ïing ruh, um ju phai kylla shuh sha la ïing. U mih dangshai na ïing i mei bad u leit phai pat lashai dang step phyrngab tang shu riew u 'iar nyngkong. Don katto-katne u samla uba haba leit ialur samla u rah da ka duitara, ka bisli, ka mieng bad kiwei kiwei pat ki rukom jingtem Khasi. Da ka jingtem ki kynud ki phawar baroh shi miet shi miet ha ïing ka samla. U samla u tem u put, bad u ksiang pat u phawar bun jait shaphang ki rukom ialur samla. Katba nang jur ka tem ka put bad ka phawar kyn-ud katta nangjur ka lur tyllaw-ding ban klang bha ka ding. Ki ia-shong khrui baroh shi-ïing shi-ïing sawdong ka lyngwiar dpei. Ynda haba ki la sngewbuaid thiah ki iapra noh ban leit thiah ha la ka jong ka jong ka jingthiah.

Ha kane ka juk, ym ju don shlur ne kamna kumba long mynta. Naduh u khyllung haduh u tymmen u kro ki iathiah lang sar-ly sar ha kajuh ka kamra harud dpei ha la ka jong ka jong ka snieh-thiah. U samla bad u ksiang ruh ki dei ban thiah ryngkat lem bad ki harud dpei. Uba leit kai samla u dei ban ta-iar hi la ka jong ka jaiñkup-thiah; kum ka kymbor, ka nepbah, bad kiwei-kiwei, tang ka snieh-siang thiah ki ai ki trai iing.

Kane ka dei ka dustur kaba ki nonghyndai ki ju leh. Kim don kata ka raiñ ka rem, ka kren sniew kren smeh iano-iano. Ka samla, ha kawei pat ka liang, lada ka i mon ne kam i mon ia uta u samla uba wan sah miet sah ia ha iing jong ka ka dei ban pdiang sngewbha ia u namar ba dei kata ka rukom. Ka leh bha kumjuh ia u samla uba ka i ne kam i mon. Ka ai u kwai u tympew, u phan ka shriew katba ki dang ia shong kai. Ki kmie ki kpa jong ka, ha kajuh ka dur, haba ki iohi ba poi u khaw uba kim i hun kim ju pynpaw ia kata ka jingbym hun jong ki. Ki leh sbun ia ki tang ba kim ai lad ia ka khun ban iabyrngia ha dpei bad uta uba wan kai. Ki ai lad ia ka tang shipor ar por ban iakren kai, bad nangta ki phah thiah noh ia la ka khun samla jong ki. Ha ka jaka ba ki dei ban thiah ma ki, haba don u nongwan kai, ki

pynbor pynban ia la ka khun ban thiah noh lada ki iohi ba uta u nongwan um long satia uba ki i seisoh ne u bym i met briew.

Ka don ka jingiapher haba wan kai u samla uba kiba haïing ki i mon bad uba kim imon. Lada dei u samla uba ki mon, ki ai-lad ia la ka khun samla ban iashong kai, kren kai bad u, bad ma ki hi teng-teng ki iehnoh sah ia ka tang bad u. Kane ka long ka buit sian jong ki ban pynshlur ia u samla ban ialur bad ka. Kumba ong haneng, ba lada ki i ba u samla u bym i don khaw, kim ai-lad satia wat lada ka khun ka kwah eh ban ialur bad u.

Ha ka juk u longshwa manshwa, ym dei ka khun ka ban jied u nongsumar ia ka, ki dei ki kmie ki kpa kiba donbor. Shisien ba ki kmie ki kpa ki la dem ka mon kumta ka khun ka dei ban kohnguh. Tang teng-teng don ka khun ka bym ngeit bad kaba kyntait ia ka mon ki kmie ki kpa.

Haba ki iakynduh bad ka khun kaba kum kane, ki sngewsih sat, bad ki ai kyrteng ia ka '**ka khun kbeit shapuloit**,' kaba bam duh ia ki kmie ki kpa bad kaba pynjot ia ka longïing long sem. Kane, ki ong. ba la wan hap ka nusip jot. Ki khun samla kynthei, kat kumba paw na ka dak ka jinglong-ïing long-sem, ki dei

tang ka syrngiew ki kmie ki kpa kiba **kat sha** ba pynphai ki dei ban phai. Sa kawei pat **ka** jingong ka long ba haba ïoh ka khun ka bym pynlah kmie kaba long kum ka ñiangkohnguh, ki khot ia ka **'ka tian kyntien kmie - kyntien kpa'** kaba ri hok ia ki aiñ longïing, longsem ki 'mei-rad 'pa-rad.

Ka rukom ialur samla hyndai ka iapher bak-ly-bak bad ka juk mynta. Ha ka por myn-shwa, u samla lada u i iapmat ia kano-kano ka samla, um dei ban leit luh-tnga beit ia ka khlem da kynjoh ktien shwa na la ki kmie ki kpa. Nyngkong eh, u dei ban leit sha ïing ka kynthei bad la u ksiang ban pasiaw ha ki kmie ki kpa jong ka bad nangta u dei ban iathuh artat ba u la pan bor na ki kmie ki kpa jong u ban ialur bad ka. Lada u samla uba la pan bor u i-mat dei uba bun khaw, ki pynshlur, bad ki ai buit kumno ban ia-lur bad ka, bad lada ki i ba uba isnai khaw, ki pyni da kane katai ka daw ban pynduh lad ia u ban ialur bad ka. Ki kmie ki kpa kim pynshlur eh tang ia uba don khaw, ki peit ruh ia ka longïing longsem, ka akor naduh dang rit, ka met ka phad, ka jingshemphang, ka kamai ka kajih, bad ia ka ïaid-ka ïeng u samla.

Ki kmie ki kpa hyndai kim dei kiba blej ktung ban pynbor ia la ki khun samla kynthei

ban shongkha tang ia uno-uno uba ki i-mat ba met u khaw. hynrei ki da tyrwa ruh artat ha ka mon ki khun ban jied hi tang ba kat kum ka jingiasngewthuh lang bad ka jingaibuit jong ki.

— —

KA RUKOM AI JAIT U KHASI

Kumba la tip naduh hyndai hyuthai naduh ki kmie-kulong kpa-kulong por barim ki hyn ñiew-trep hynñiew skum, ha ka rukom Khasi, ia ka jait ka kynja la pynkhamti tang ha ki khun kynthei. Ki khun kynthei Khasi ki long ka blei nongri nongpynsan, ka nongpynroi ia ka jait ka kynja Khasi. Ngi ñiewkor ñiewburom haduh katta-katta ia ki khun kynthei Khasi namar dei ma ki ki ban tei ban pynroi ia ka hok ka riti Khasi kumba la ai-ti hok da u longshwa manshwa. Kane ka rukom ai jait ha ki khun kynthei ka dang neh hi tden haduh kat kine ki sngi mynta. Ki khun kynthei, nalor kata, ki long khlieh halor ki aiñ, ki dustur, bad nadong shadong ha la ïing. Ki khun shynrang, la ki long shisha ki nongkamai nongkajih, ki nongbah khlieh ha ka khia ka shon, ka shitom laiphew jait ki long pynban tang ki tdong jong ka ïing, ki bym don hok ei-ei ban korbar shaphang ka jait ka kynja, ka spah ka phew jong ka ka ïing. Kane baroh ka jia tang namar ba ki

khun kynthei ki ïoh bat ia ka jait ha lade. Kumta ki kham donbor shibun ban ia ki khun shynrang. Uno-uno u khun shynrang uba shongkha ia kano-kano ka khun kynthei Khasi um lah ban dawa jait ha lade. Ki khun kynthei bad ki khun shynrang baroh ki dei ban ai jait sha ka kmie (kynthei).

Nalor ka jait ka kynja, kumba la pyni haneng, ha ka rukom Khasi, dei ki khun kynthei khatduh kiba long ki nongïoh pateng ia ka ïing ka sem, ka spah ka phew, ka bri ka khyndew, ka nongtymmen ka nongsan, bad baroh kiba hap ha ka kmie jong ki. (Ka jingiapher hangne ka long ba ki khun kynthei baroh ki long ki nongbat ia ka jait ka kynja Khasi katba ia ka ïing ka sem. ka spah ka phew, bad kiwei-kiwei dei tang ki khun kynthei khatduh kiba ïoh bynta).

Baroh ki hynmen ka khatduh, la kynthei ne shynrang, kim ïoh bhah ei-ei kaba dei ia ka nongmei nongpa Dom tang teng-teng na ki hynmen kiba ïoh bynta na ki kmie ki kpa haba ki shem sngewbha katba ki dang im, bad kata ka long. tang shipor-hi. Ynda ki kmie ki kpa kim don shuh, ki nongïoh bynta ki dei ban pynphai noh shisyndon ia ki sha ïing ka khatduh kaba long ka nongri-nongdub ia ka ïing ka sem, ka nongbah khlieh ia ki jinglut jingsep ha ka iap ka im ki para, bad ia ka ïing hi baroh kawei.

Tharai lada ka khun khatduh ka iap noh khlem khun, dei ka hynmen khatduh jong ka kaba shim ia ka jaka jong ka. Bad lada ka iap iehnoh khun-rei, kawei na ki hynmen kynthei jong ka khatduh kan pynri pynsumar ia ki tat ha duh ba kin da man briew. Hadien kata, ynda ki la san bad sngewthuh bha, ki dei ban shimti hi ia la ka long-iing long-sem jong ka kmie jong ki.

Kane ka rukom ioh pateng kam ktah ia ka jaitbynriew Khasi baroh kawei. Don hapdeng ki Khasi, kata, kum ki War ki bym ai lut ia ka nongmei nongpa tang ha ka khun khatduh. Baroh, kynthei bad shynrang, ki lah ban ioh bynta mar ryngkat ia ka spah ka phew jong ka kmie u kpa Kine, ym kum kiwei pat ki para Khasi, ki ialeh ryngkat ryngkat ha ka leh niam leh rukom. Lada jia ba don kino-kino na ki para kiba kyntait ban iadon kti lang ha kano-kano ka bynta, kum kita kim lah ban dawa ei-ei ia ka nongmei-nongpa.

Haba pyrkhat jylliew bad pynshongnia bha ia ka rukom u Khasi ha kaba ai jait ha ki khun kynthei, ka long kaba shitom ban ong da kumwei pat. U Khasi um long uba thurmur. u leh ia kano-kano da kaba pyrkhat. Ia ka buit-stad u Khasi lah ban paw biej ha ngi haba ngim lah ban shemphang bha shaphang jong ka. Ka rukom kheiñ jait bad hiar-pateng

u Khasi ka long la kumno kumno kaba wallam ia ka jingiatylli kawei ka doh kawei ka snam. Ka jaitbynriew Khasi wat la ka long kaba rit paid hynrei kaba khlaiñ briew. Ka jaitbynriew Khasi ka long ka jait kaba suk tam ha kiei-kiei baroh naba ka mane ia U Blei-U-Baim. Ka jingkyrkhu U Blei ia ka ka la palat liam. Ka lait na ki jingma, ka 'nemsniew, ka khlam, bad bun kiwei-kiwei pat ki jingpynjynjar u Suidtan. Ka long ka nongshun u Suidtan bad ka nongïoh-bynta ia ka bneng.

Kumba long mynta, imat namar ba-la-shai ka pyrthei, ka dustur bad ki rukom u Khasi ki la nang duroi bad kan poi ka por ba kin sa duh sa dam noh artat lada ym sngewthuh noh kloi ia kaei kaba la jia-long mynta. Lada ym lah shuh ban bud ia ka dustur bad ki aiñ u Khasi, la kham bha ban thaw noh da kano-kano ka lad khnang ba ka ri Khasi kan uym shah pynkie be-rong. Don kiba ong, stad uba la shai bad dum uba dang biej, hynrei kynmaw ba kam long satia kumta. Borabor, uba la shai u shah ialam bakla namar u ïohi ia kaba kham shai katba uba dang dum u shai ha la ka jong ka jingdum. Ka long kaba bakla ban ai jait sha u kpa bad ban pynkylla jait ia la ka jait kaba la seng nongrim naduh u longshwa manshwa. Ka jingshai jong ka jaitbynriew kam mut ban pynkylla jait hynrei ban tei pynskhem shuh-shuh ia kaei kaba la don lypa. Lada ka rukom ai jait sha u kpa ka nang bud ter shi ter, kumta ngi

ngeit ba ka jaitbynriew Khasi kan kylla da kumwei pat. Ka jaitbynriew Khasi mynta ka la nang hiar kyrdan bad nang troiñ. Ym don shuh u 'riewshisha, u nongmait lynti, bad u nongiada ia la ka ri. Lada ma ngi u Khasi ngim ieit shuh ia la ka jong ka ri te mano pat ban ieit ia ka.

KA RUKOM SHONGKHA SHONGMAN U KHASI

Ka rukom shongkha shongman bad ka rukom ai jait kheiñ jait u Khasi ka iapher bak-ly-bak na kiwei pat ki paradoh parasnam para ba iashong hapoh khrum ka bneng. Kane ka rukom shongkha shongman bad ka rukom ai jait kheiñ jait u Khasi ka la neh naduh myndanglung ka pyrthei. Ha ka jingshisha, la don katto-katne ki jingkylla kum ha kaba shongkha ne poikha khleh bad u mynder, u khyllah jait, bad kiwei-kiwei pat ki jaitbynriew. Hynrei haba phai pat shaphang ki aiñ ki dustur kiba la buh u longshwa manshwa naduh hyndai hynthai kim shym kylla ei-ei bad ki dang sah tyngkreiñ haduh mynta mynne. Ka rukom poikha poiman u Khasi hyndai ka long kaba pyrkhing bad khim haba ianujor bad kiwei pat ki paradoh parasnam para ba dang iakren briew. Ka jait u Khasi ka long kaba rit eh katba ki aiñ kheiñ kur kheiñ kha ki jyllei sat. U Khasi haba u mut

ban shongkha ia kano-kano ka briew, u dei ban da iit bniah tiak-pa-tiak ia ka tynrai ka jinglong jong ka iing ka sem, bad ka jait ka kynja ka briew kaba u mut ban shongkha, naba ka long kaba sang-iap sang-im lada jia ryngkhat ba leit dei bad ka kur, ne ki kha ki man la jong. Kata ka mut, lada u shynrang uba mut ban shongkha u dei na ka jait Warbah um bit ban shongkha ia ka kynthei kaba dei na ka jait Warbah ne kino kino ki jait kiba ka jait Warbah ka dang iating-kur. Kumjuh, u dei ban da phikir bha haba u mut ban shongkha ia ka kur ka jait u kpa naba na ka jait u kpa ruh don kiba um lah ban shongkha bad ba ki dang kheiñ-sang.

KABA KHEIN SANG

Ka ktien 'shongsang', ka wan na ka rukom shongkha khleh bad la ka kur, lane bad kiba dang iadei bahaiing hasem. Ha ka rukom Khasi, ia u ne ka ba dang dei na kajuh ka jait ne na kiwei pat ki jait kiba dang iating-kur kim bit ban shongkha lano-lano ruh. Ki ñiew ba ka long kaba sang ban kha hi bad bam hi ia la u symbai u rnai. Ha kajuh ka rukom, na ka liang u kpa, ia kano-kano kaba dang dei para bad la u kpa ia kiba ju khot 'ñia-kha ne nah bad kumta 'ter-ter, la dakhor da ki aiũ, ki dustur Khasi ba kim bit ban ia i-bha kynthei shynrang

madei. Kim bit da lei-lei ban ñiewpoh ia la u kpa da kaba shongkha sahsieh ar ban lai ban.

Ha ki por mynshwa eh, wat ia ki bakha trai ruh ki dang kheiñ shongsang. Haduh mynta, wat la la don katto-katne kiba sdang ban pynkheiñ ia la ki aiñ ki rukom shongkha shongman u Khasi, phewse, kim pat nud eh ban leh thurmur. Baroh ki khun jong ki 'pa-san bad 'pa-khynnah, ne ki para-kha kumba ong mynta, ha ka rukom Khasi ki ñiew-tang ia ki kum la ki para trai bad ba kim bit eh ban shongkha.

Don pat ka rukom kheiñ shongsang kaba lada uwei u khun shynrang na kawei ka jait u shongkha ia kawei ka khun kynthei na kawei pat ka jait, kata ka mut, baroh ar tylli kine ki jait ki don ha ka jingiadei bahaïing hasem. Kum kane ka rukom iadei bahaïing hasem kam da long kaba iajan eh kum la ki kur la jong. Ia kiba dang dei na la ka jait wat la ki long ki mei-nah, mei-san, ne bah (mama) ki bym ju i-thuh mynno-mynno ruh, ki da ñiew-burom kum la ki jong haba tang shu pyn-ithuh ia ki. Ka rukom iadei bahaïing hasem na ka liang ka shongkha shongman ka kham sting namar ba kim iadei na kajuh ka doh ka snam. Ki bahaïing jong u ne ka ba iashongkha ki ñiewburom kum la ki kïaw ki kthaw, ki hynmen kynsi, ki hep-kynsi, ki kynum, ki mynkew bad

kumta ter - ter. Ngi shem ruh ia ka rukom kheiñ shongsang u Khasi, kata ka mut, shisien ba la iadei bahaiing ym lah shuh ban shongkha khleh.

Shuh-shuh, ka rukom iadei bahaïing hasem kaba pynlong da kaba iashongkha kawei ka jait ia kawei pat kam ktah ei-ei ia ka kur baroh kawei; kata ka mut, ka jait Warbah baroh kawei kam lah ban kam bahaïing hasem ia ka kur Kharkongor baroh kawei tang na ka bynta ka jingshongkha uwei u briew uba na ka jait Warbah ia ka Kharkongor. Kane ka thew tang mar shi iing ki para ba iashongkha. Kine ki ar kur ki lah ban shongkha khleh kawei, ia kawei pat wat la ki la don ka jingiadei bahaïing tangba kat kum ka kpoh. Ka kheiñ bahaïing ki ar kur ka long tang mar shi kpoh. Ia ki rukom shongkha khleh ngan pyni khyndiat tang katba paw na ki dak bad ki jingleh u Khasi.

Buh mynta u A (u khun nyngkong na ka jait Warbah) bad ka B (ka khun nyngkong na ka jait Kharkongor) ki iadei shi tnga. Ki para-trai u A ki lah bad kim lah ban shongkba ia ki para-trai ka B, ki nuksa harum ki pyni:—

Tharai u A (u khun rangbah na ka jait Warbah) u don para shynrang lai ngut,

kata, u J, L, bad M. Ai ba u A un long u rangbah duh, u J uba bud, u L uba lai, bad u M uba khatduh eh. Lada kine lai ngut ki kwah ban shongkha ia ki para kynthei ka hynmen kynsi (ki para ka tnga u A) ki lah ban leh hynrei ym ban iashong iapom.

Kumjuh, lada ka B (ka khun kynthei rangbah na ka jait Kharkongor) ka don para kynthei laingut, kata, ka R, S, bad T, ai ba ka B kan long ka hynmen rangbah duh, ka R kaba bud, ka S kaba lai, bad ka T kaba khatduh eh. Kine baroh lai ngut i lah ban iashongkha ia kitei lai ngut ki para shynrang u A (u tnga ka B) kat kum ba la pyn harum:—

Kumba la ong haneng ba wat lada u A u shongkha ia ka B, ki para shynrang u A ki babud ki lah ban shongkha ia ki para kynthei ka B kiba bud. U J, u para uba bud ia u A u lah ban shongkha ia ka R ka para kynthei kaba bud ia ka B. U L, ia ka S, bad kumta terter—ba bud para ba bud. Pat, lada u J u shongkha ia ka T, ka para kynthei kaba saw ka B, kumta u M um lah ban shongkha ia ka R, ne ia kiwei-kiwei ki para kynthei ka B. Kumjuh, lada u A u shongkha ia ka T, baroh ki para shynrang jong u kim lah shuh ban shongkha ia kawei na kitei ki para kynthei ka B.

Ha kajuh ka rukom kumba la ong haneng, lada u A u shongkha ia ka B, bad lada ki para shynrang u A bad ki para kynthei ka B ki iashongkha khleh kynthei shynrang ki kheiñ sang. Namar kata, ki para, la ki shynrang ne kynthei, ki dei ban da husiar bha ka shongkha khleh ban lait na ka shongsang. Hangne ngi shim ba u A u dei u khun rangbah shynrang na ka jait Warbah, bad ka B, ka khun kynthei rangbah na ka jait Kharkongor. Kumta lada kine ki iashongkha, u J ruh u para u A u lah bau shongkha ia ka R, ka para ka B, ym ia ka S ne T, lane kumba la pyni haneng. Lada u J u kwah ban shongkha ia ka S lane T, kumta ki para kiba bud ia u J, kum u L, bad u M kim dei shuh ban shongkha ia kino-kino kiba long ki para ka B, kum ka R, S, bad T, namar ba u J u para uba bud ia u A u kynrup tnga noh ia ka S ne T. Haba kine ki kwah ban shongkha khleh ha kajuh ka iing, kata, u A u dei ban shongkha la ka B, u J ia ka R, u L ia ka S, bad u M ia ka T, bad kumta ter ter.

Tharai lada u J, u para u A, u dei ka J, bad ka R, ka para ka B, ka dei u R, kumta kim lah ban iashongkha. Lada ki iashongkha, kata, ka thew pyrshah ia ka aiñ, ka dustur Khasi. Kum ia kane, ki kheiñ shongsang namar ba u A u dei u shynrang, bad ka B pat

ka kynthei. Ki para kiba bud, lada ki kwah ban iashongkha khleh, ki dei ban bud ter-ter ha ka rukom long shynrang long kynthei. Kim lah ban kynjoh kulmar nawei shawei. Haba u A u dei u shynrang, kumta u J ruh u dei ban long u shynrang. Bad lada u A u dei u shynrang bad u J u dei ka kynthei, ka rukom shongkha khleh shi-para ka la duh noh, namar kim lah ban iamilai kynthei shynrang. Haba ar ne lai ngut u shynrang na kajuh ka iing ki shongkha ia ki ar ne lai ngut ki kynthei na kajuh ka iing, kam pher ei-ei, tang ba ki dei ban pynbud—rangbah para rangbah bad barit para barit—iabud ter-ter; hynrei ym iakiew iahiar haneng harum. Haba u hynmen rangbah duh u dei u shynrang, ki para kynthei kiba bud ia u kim lah ban shongkha ia ki para shynrang kiba bud ia ka tnga jong u. Kane ka dustur ka neh naduh hyndai hynthai. Ki para arkmie ne ki para-kur u shynrang, ki lah ban shongkha bad ki para-ar-kmie ne para-kur ka kynthei tang ba ki dei ban bud bad leh kat kum ka dustur ba la pyni haneng.

KA RUKOM KHEIÑ PARA AR-KMIE, PARA-KHA, BAD BAKHA U KHASI.

Ha ka rukom Khasi, la ñiew para-ar-kmie ia uño-uno ne kano-kano ia kiba dang kha ka 'mei-san, 'mei-nah, 'mei duh, ne kino-kano kiba

dang kha na ka kpoh kaba ki khot 'mei' Kata ka mut, baroh ki khun shynrang bad kynthei jong ki para kynthei ka kmie ki dei shi para-ar-kmie. Ki ñiew ia ki kum la ki para-trai kiba dang dei na kajuh ka kmie u kpa. Ka dustur Khasi ka long kaba phylla shibun ha kane ka liang. Kumba la ong haneng ba baroh ki khun, la kynthei ne shynrang, kiba dang mih na kpoh ki para kynthei ka kmie kim lah ban iashongkha para ma ki katba ia ki khun u para shynrang ka kmie ki lah ban shongkha. Khnang ban sngewthuh bad shai, peit ia kane ka nuksa harum:—

Tharai kawei ka briew kaba kyrteng ka Shor ka don hynriew ngut ki khun, laingut ki khun shynrang bad lai ngut ki khun kynthei. Ai ba ki khun shynrang kin long u M, N, bad O, bad ki khun kynthei ka U, W, bad Y. Kumba la long lem ka pyrthei kitei baroh hynriew ngut kim lah ban iashongkha namar ki ialong shipara.

Hangne ngi shem ia ka jingiapher shaphang ka rukom kheiñ shongsang ha kaba shongkha ki khun jong kitei ki hynriew ngut. La ong ba baroh ki khun, kynthei bad shynrang, jong u M, N, bad O, kim lah ban iashongkha para ma ki namar ba ki kpa jong ki ki ialong shipara-trai khait. Ki khun, la kynthei ne shynrang, jong u M,

N, bad O, ki dei ban khot '**para-kha**' para ma ki. Kumjuh, baroh ki khun, kynthei bad **shyn-rang**, ka U, W, bad Y, kim lah ban iashongkha hapdeng jong ki ba ki kmie jong ki ki long shipara trai—kawei ka doh kawei ka snam. Namar ba ki kmie jong ki ki ialong shipara kumta ki dei ban kam '**para-arkmie**' para ma ki.

Sa kawei pat ka jingphylla ka long ba baroh ki khun u M, N, bad O, la kynthei ne shynrang, ki lah ban shongkha ia baroh ki khun jong ka U, W, bad Y, la khynthei ne shynrang, tang ba ym dei ban iapom kumba la pyni haneng, namar ki ong ba ki ialong '**shibakha**'. Ia kane ka rukom shongkha shibakha, kim kheiñ ba ka long kaba sang. Ha kane ka rukom shongkha shibakha. ka don ka jingeh khyndiat tang ha ka kam kïaw kam kthaw naba u kpa ka bakha (kaba long ka tnga) u long u Kñi la jong bad ba ka kïaw ka long ka Nia (ka tnga u kñi); kumta ba la hap khot kthaw noh ia u Mama Trai, bad kïaw ia la ka Nia la jong.

Ym kheiñ bha ruh ba u shynrang un iapoikha bad ki khun ka ñia-kha trai, kata, ban pynroi jait ia la ka kur u kpa namar ki ong kaba ai **khaw kylliang**; hynrei, bit bha ban pynroi jait ia ka kur ka tnga u kñi. Ym kheiñ bha ruh ban iapoikha shibakha-trai katba dang ia

im kmie im kpa shiliang-shiliang.

KABA IASHONGKHA BAD KA KUR KA JAIT U KPA

La ong ba ha ka dustur Khasi don ka rukom iashongkha bad ka kur ka jait u kpa ka bym bit bad sang. Kata ka mut, ym bit ban iapoikha poiman bad ki para-trai, ne ki para-arkmie, ne para-kur u kpa kiba long ki ñiakha ba la khot ki **'kha'**. Ia kino-kino kiba dang dei ka jait u kpa bad ba u kpa u dang kam para ka long kaba sang ban iapoikha. Kiba na ka jait u kpa bad ki bym sang ban iapoikha ki long ki khun ki para-kur kynthei ne para-arkmie kynthei u kpa: kata ka mut, ki **'bakha-sangsalit'**. Haba jia ba ki khun u kpa ki iashongkha bad ki khun ki para-kur kynthei, ne para-arkmie kynthei u kpa (shibakha), ki da jer da ñiewtang ba hana la wan hap u **Khaw-Kylliang.** Haba iashongkha bad ki bakha sangsalit, bad haba ki kam kiaw kam kthaw, ki ong ia ka kmie ka bakha (ka tnga) ka **'Iawkha'**, bad ia u kpa, u 'Ni-thaw'. Kine. ha ka jingshisha, ki dei ban ong ka **'Kha'**, bad u **'Ni'**. Tang namar ba la iakhleh snam khleh ksuit bad ki bakha ba ki sa jer kum kitei ki kyrteng.

Kum ka jingpynshai ngan pyni khyndiat ia ki nuksa kiba kumno kita ki kur ki jait u kpa ki bym bit ban iashongkha.

Buh u Lynraw u don lai ngut ki para, kynthei bad shynrang. ar ngut ki shynrang, u W, bad Y, bad kawei ka kynthei, ka P. La pyni haneng ba ki khun u Lynraw kim lah ban iashongkha bad ki khun u W, bad Y, namar ki ialong shipara-kha, hynrei ki lah ban shongkha ia ki khun ka para kynthei jong u ka P (ñia-kha) naba ki ialong shibakha (tang ba ynda la iap u kpa).

Shuh-shuh, lada ki khun jong ka P ki ïoh khun (khun ksiew), kata, ki khun-ksiew jong ka P kim lah shuh ban iashongkha bad ki khun u Lynraw, W, bad Y. Nuksa:— Ai ba ki khun ka P kin long G, NG, bad H. Ki khun u Lynraw, W, bad Y ki lah ban iashongkha bad ki khun ka P (G NG, bad H) kumba la ong haneng naba ki ialong shibakha. Hynrei haba kine ki bakha, G, NG, bad H ki ïoh khun pat, ki khun jong G, NG, bad H kim lah ban iashongkha shongman bad ki khun u Lynraw, W, bad Y naba ki khun u Lynraw, W, bad Y ki hap kam ia ki khun jong ki bakha jong ki kum lada ia ki kynthei, **'ki 'Nia-kha para-ksiew jong u kpa'**, bad ia u shynrang, **'ki 'Nahpun para-ksiew jong u kpa'**, bad

ki khun jong G, NG. bad H ki hap khot ia u Lynraw. W, bad Y kum **'ki khun-jer khun dang'**. Hangne ka long kaba shitom ban pynshai ia ka dustur ki longshwa manshwa. Lada ki bakha para-bakha ki lah ban iashongkha, kaba sngewlyngngoh, ba kumno ki bakha kim lah shuh ban iashongkha ia ki khun ki para bakha jong ki. Nangta, ia ki pateng kiba bud ki ju kheiñ sang ne kim kheiñ sang, kata ka mut, ki shim na ka jinglong kaba ki kheiñ ne kim kheiñ sang ha ka shi pateng ka rukom shongkha jong ki. Kane ka paw shai ba ia u symbai u rnai jong u kpa ruh ym lah ban iashongkha kulmar.

Khnang ban shai, la pyni haneng ba ki khun u Lynraw, W, bad Y ki lah ban iashongkha bad ki khun ka para kynthei jong ki ka P namar ba ki ialong shibakha. (Kum ka burom ia u kpa-trai, ym ju don ba iashongkha shibakha-trai katba dang im u kpa). Hynrei hangne ruh dang don ki jingeh, kata ka mut, haba ki khun shynrang u Lynraw, W, bad Y ki shongkha ia ki khun kynthei ka P, kumta ki khun shynrang ka P kim lah shuh ban iashongkha khleh bad ki khun kynthei u Lynraw, W, bad Y. Kane ka ktah tang haba ki khun kynthei bad shynrang ki iadei shipara-trai khait. Ia ki ar pateng bad lai pateng, ym lah shuh ban kheiñ sang.

Sa kawei pat, tharai lada u Lynraw, W, bad Y ki don uwei u kñii, u F. Ki khun u Lynraw, W, bad Y kim lah ban iashongkha bad ki khun u kñii namar ki dang kheiñ **'Sohpet-parakha'**. Kumjuh, ki khun u Lynraw, W, bad Y kim lah ban iashongkha bad ki khun ki Sohpet-parakha namar ba ki hap khot **'pyrsa-kha'**, bad kumta ter-ter. Nalor kitei ba la pyni haneng, dang don kiba sahjit sah khyrdong ia kiba ki longshwa manshwa ki kheiñ sang ban iashongkha.

Ka long kaba sngewlyngngoh ba ki khun u Lynraw, W, bad Y kim lah ban iashongkha bad ki khun u F bad kumjuh ia ki khunksiew ba shi pateng u F katba u F pat u lah ban iashongkha bad ki khun u Lynraw, W, bad Y (ki khun ki pyrsa-trai jong u). Ki khun u Lynraw, W, bad Y haba ki iashongkha bad u F (u kñii jong u kpa jong ki) kumta ki para baroh, kynthei bad shynrang (ki khun u Lynraw, W, bad Y), ha ka jaka ba kin khot kong,, ne hep, ne kynum ia u F, ki khot noh **'pahep'**.

KA POR BAN IASHONGKHA

Ia ka por ban shongkha, ym don jingong ne jingsneng ei-ei kaba ki longshwa ki hikai ia ngi ba ngi dei ban bud bad leh. Uno-uno lane kano-kano ki lah, ha kano ma ka por ka

ba ki la sngewbit bad la sngewskhem u budlum, ban shongkha. Ha ka por manshwa, u shynrang briew um ju kyrkieh ma dei ka leit ïingbriew. Ki longshwa, kiba long mynta ki mei-rad' pa-rad jong ngi, ki ju iathuhkhana ba ha ka juk jong ki ki briew ki ju shongkha ym duna la kumno-kumno ia ka laiphew snem. Ki ong ba wat la ka rynïeng jong ki ka jrong kat u siej-shken, phewse, kim pat nang ban riam ban beit lane ban lehraiñ briew. Baroh (kynthei bad shynrang) ki shu jrong biej kyr-ïup, i kum ka **wangpanai-shoh-sngi.** Wat la ki khun ki la poi ka ryta haduh 15 snem ruh ki kmie ki kpa jong ki ki dang hap buh ja sngi ia ki ha ïing ki para-marjan marpa haba ki leit lyngkha risai.

Shaphang ki kynthei, ym shym don jingong ei-ei ruh em. Hynrei katba sngewthuh, i-mat ki lah ban shongkha ha kano-kano ka por kaba ki sngewthuh ba ki la lah ban shah ia kino-kino ki jingeh bad ba la biang ka por ka 'ïa. Ki kynthei katba kim pat bam pathi bha kumba dei ban bam kim pat bit ban shongkha. Kane ka pyni ia ka jinglong rangbah, bad ia ka ïa ba ki la don ha ka kyrdan ban shongkha.

Ha kane ka juk ba la shai ka pyrthei, baroh ki khun, shynrang bad kynthei, ki la

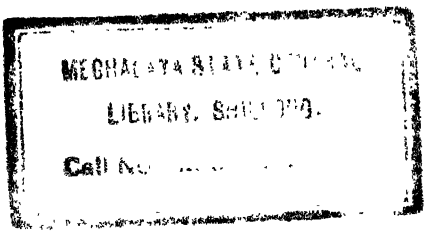
dei ban sngewthuh ia la ka kam-ram bad ka aïom ba ha kano ka por ki la dei ban shongkha noh. Kan bha shibun ia u shynrang briew uba long tang u nongbylla-sngi ban shongkha noh ha lane ha shwa ka arphew san snem bad ym dei ban duna ia ka arphew snem. Lada u shongkha duna nalor katei ka snem, u pynsniew noh ia la ka jong ka jingkoit jingkhiah. Kumjuh, ym dei ban shongkha palat nalor katei ka arphew san snem kumba la ong haneng. Haba shongkha palat snem, ka jingmih ka long ba u kpa u la tymmen katba ki khun pat ki dang kum ki **simpdit-ang-bam**. Kane ka pynjynjar ym tang ia u kpa ba um lah shuh ban trei ka pynsuhsat de ia la ki khun namar ba ym lah shuh ban ai bam ia ki ha ka rukom kaba thikna. Tharai mynta u nongbylla sngi u shongkha laiphew snem ynda u la dap sawphew snem ka ryta u khun nyngkong jong u u dang long kumba phra ne khyndai snem ei-ei. Haba u kpa u la dap sanphew snem um lah shuh ban trei ia kiba khia ba shon naba u la tymmen. Bad haba ka ryta u kpa ka la poi sanphew snem kumta ka jong u khun nyngkong ka dang long kumba khatphra ne khatkhyndai snem ei-ei. Aiu u khun nyngkong u lah ban leh haba u shimti ia ka jingkitkhlieh ha ka jaka u kpa? Ka jingjynjar hangne ka long ym tang ia u kpa shimet hynrei ia ka ïing hi baroh kawei.

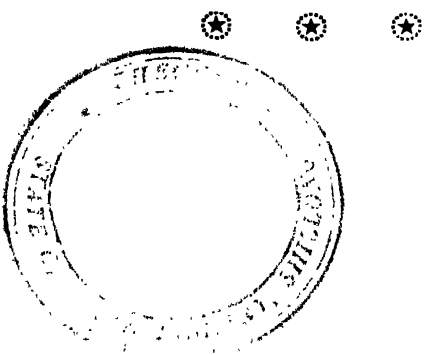
U shynrang uba shongskul um dei ban shongkha duna ia ka arphew san snem ne palat ia ka laiphew snem. Uba shongskul, lada u shongkha ha ne ha shwa ka laiphew snem dang biang ka por. Uba shongskul um dei ban tieng ka bsa khun naba ka kam uba shongskul ka long kaba suk bad kaba lah ban trei wat ynda la tymmen tuh. Haba u shongkha pat ha ne ha shwa ka arphewsan snem um lah ban pynstad bha ia lade ba ka rukom kaba dei. Teng-teng, don u shynrang uba haba dang paw pyrthei bha ka shongskul u leit tuga noh. Haba jia kumne ka pynjah burom ia lade bad ka long ruh ka jingduh kaba khraw ia la ka iing ka sem, ka shnong ka thaw hi baroh kawei.

Ki kynthei pat, la kiba nangkot nangsla ne ki bym nang, ki dei ban shongkha kham kloi, kata naduh khatphra haduh arphew san snem. Hapdeng ka khatphra bad arphew san snem ki lah ban shongkha ha kano-kano ka por. Lada dang duna ia ka khatphra snem, dang khynnah eh bad lada palat ia ka arphew san snem la iaw than. Kawei na ki jingkren uwei u 'riewstad ka ong kumne: "Ia ki kynthei kiba poikha khatphra snem, nga itynnat; kiba arphew snem, nga iaroh; kiba arphew ar snem, nga burom" Ka long ka jingkren kaba donbor bad donburom bad ka dawa ia kawei-pa-kawei ka 'riewkynthei

bym pat shongkha ban buh ia kane ha ka jingkynmaw. Haba la dier ka por la artatien ban ïoh jingkheiñ ha khmat U Blei. Teng-teng, don kiba hap ban da **pynryngkang thlong-pynryngkang synrei** ha ka met ïap jong ki.

TANG KATTO SHWA

MEGHALAYA STATE
LIBRARY, SHILLONG.
Call No

La pynmih da u Nongthoh bad la shon ha
ka Hills Co-operative Printing Press Ltd.,
Keatinge Road, Shillong-1.